

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Andrea Månsson

Mamma, pappa, barn. Eller?

En diskursanalytisk granskning av heteronormativiteten i svensk lagstiftning gällande rättsligt föräldraskap vid insemination utanför svensk sjukvård.

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Eva Ryrstedt

Termin för examen: HT2016

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Introduktion	5
1.2 Syften och frågeställningar	5
1.3 Teoretiska utgångspunkter	6
1.3.1 Socialkonstruktionism	6
1.3.2 Queerteori	7
1.4 Metoder	9
1.4.1 Rättsdogmatisk metod	9
1.4.2 Diskursanalys	10
1.4.3 Genusrättsvetenskaplig metod	11
1.5 Material och forskningsläge	11
1.6 Avgränsningar och begreppsförklaring	12
1.7 Disposition	13
2 BAKGRUND	15
2.1 Historik	15
2.2 Insemination	16
3 RÄTTSLIGT FÖRÄLDRASKAP	18
3.1 Olikkönade par	18
3.2 Kvinnliga samkönade par	19
3.3 Skillnader	21
3.4 Praxis	21
4 MOTIVERINGAR I FÖRARBETEN	23
4.1 Rättsutveckling	23

4.2	Förslag som inte har resulterat i lagstiftning	34
5	RÄTTIGHETER	38
5.1	Barnets bästa	38
5.2	Barnets rätt att få kunskap om sitt genetiska ursprung	39
5.3	Ingen rätt till barn	40
6	ANALYS	42
6.1	Särbehandlingen av kvinnliga samkönade par	42
6.2	Heteronormativiteten i svensk föräldraskapsreglering	43
6.3	Förslag på förändring av gällande rätt	51
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	54
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	57

Summary

Female same-sex couples have had the right to undergo insemination within Swedish health care since July 1st 2005. Despite this some couples still choose to get the treatment outside Swedish health care, either abroad or through private insemination. With insemination outside Swedish health care with donated sperm the regulation for parenthood for female same-sex couples differs from that of opposite-sex couples. The male in an opposite-sex couple is considered the legal father of the child from birth, provided that he has consented to the insemination. The female that doesn't give birth to the child in a same-sex couple is not considered the legal parent, regardless of consent. In such a situation, the paternity is to be investigated and determined instead.

In Sweden, the paternity of children born from insemination with donated sperm was first regulated in the 1980's. It was decided that the social paternity should precede the genetic, regardless of whether the insemination was performed within or outside of Swedish health care. Originally, the differing regulation for female same-sex couples was motivated with that it was in the best interest of the child to have access to both a mother figure and a father figure. Since then it has been established that two women can also give a child a good upbringing. When female same-sex couples were given the right to undergo insemination within Swedish health care, it was also decided that the same parental regulation for the woman who doesn't give birth to the child should not be applicable on insemination outside Swedish health care. This is said to be a way of protecting the child's right to knowledges of its' genetic origin.

It is not the parents' interests that are supposed to be the primary concern in parental regulation, but the child's. The rights that are of concern are both the best interest of the child, which among other things includes the child's right to two legal parents, and the child's right to knowledge of its' genetic origin. It is important to emphasize that there is no right to have a child.

Through a discourse analysis of the legislative history of the current parental regulation from a queer theoretical perspective, it becomes apparent that the regulation is pervaded with heteronormativity. The logic of the heterosexual matrix is applied even when female same-sex parentage is discussed, with the result that the sperm donor is referred to as the father. The motives express the opinion that two female parents are less desirable than a male and a female parent. The parental regulation should be altered so that the social parentage precedes the genetic for female same-sex couples as well. It would better meet the child's right to, and need for, two legal parents. It would also equalize the female parentage with the male, and consequently same-sex parents with opposite-sex parents.

Sammanfattning

Kvinnliga samkönade par har tillgång till insemination inom svensk sjukvård sedan den 1 juli 2005. Trots det väljer en del par att genomföra behandlingen utanför svensk sjukvård, antingen utomlands eller genom privat insemination. Vid insemination utanför svensk sjukvård med donerad sperma skiljer sig föräldraskapsregleringen för kvinnliga samkönade par från den för olikkönade par. Mannen i ett olikkönat par anses vara barnets rättsliga far redan från födseln, under förutsättning att han har samtyckt till inseminationen. Kvinnan som inte föder barnet i ett samkönat par anses däremot inte vara rättslig förälder, oavsett samtycke. I en sådan situation ska istället faderskapet till barnet utredas och fastställas.

I Sverige reglerades faderskap till barn födda av insemination med donerad sperma för första gången på 1980-talet. Det beslutades då att det sociala faderskapet skulle ges företräde framför det genetiska, oavsett om inseminationen utfördes inom eller utanför svensk sjukvård. Från början motiverades särregleringen av kvinnliga samkönade par med att barnets bästa var att få tillgång till både en moders- och en fadersgestalt. Sedan dess har det konstaterats att även två kvinnor kan ge ett barn goda uppväxtförhållanden. I samband med att kvinnliga samkönade par gavs tillgång till insemination inom svensk sjukvård, togs även beslutet att samma föräldraskapsregler för den kvinna som inte föder barnet inte skulle vara tillämpliga vid insemination utanför svensk sjukvård. Det motiveras med att det är ett sätt att värna barnets rätt att få kunskap om sitt genetiska ursprung.

När det gäller föräldraskapsreglering är det inte föräldrarnas intresse som ska vara i fokus utan barnets. De rättigheter som aktualiseras är dels principen om barnets bästa, som bland annat innefattar barnets rätt till två rättsliga föräldrar, och dels barnets rätt att få kunskap om sitt genetiska ursprung. Viktigt att poängtera är även att det inte finns någon rätt att få barn.

Genom att diskursanalytiskt granska förarbetena till gällande föräldraskapslagstiftning ur ett queerteoretiskt perspektiv, blir det tydligt att regleringen genomsyras av heteronormativitet. Den heterosexuella matrisens logik används även när kvinnliga samkönade pars föräldraskap diskuteras, vilket innebär att spermadonatorn benämns som far. Motiveringarna ger uttryck för uppfattningen att ett kvinnligt föräldrapar är mindre önskvärt än ett olikkönat föräldrapar. Föräldraskapsregleringen bör ändras så att det sociala föräldraskapet ges företräde framför det genetiska, även för kvinnliga samkönade par. Det skulle bättre tillgodose barnets rätt till och behov av två rättsliga föräldrar. Det hade även likställt det kvinnliga föräldraskapet med det manliga, och därmed också det samkönade föräldraskapet med det olikkönade.

Förord

Jag vill rikta ett stort tack till min handledare Eva Ryrstedt för värdefull hjälp under uppsatsskrivandet. Jag vill även tacka min familj för all stöttning under hela utbildningen.

Lund, januari 2017
Andrea Månsson

Förkortningar

Bet.	Betänkande
Dir.	Kommittédirektiv
Ds.	Departementsserien
FB	Föräldrabalk (1949:381)
FN	Förenta Nationerna
HomO	Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning
IVF	In vitro fertilisering
LGI	Lagen (2006:351) om genetisk integritet m.m.
Prop.	Proposition
RFSL	Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas, transpersoners och queeras rättigheter
Rskr.	Riksdagsskrivelse
SCB	Statistiska centralbyrån
SFS	Svensk författningssamling
SMER	Statens medicinsk-etiska råd
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Introduktion

I februari 2016 överlämnades slutbetänkandet *Olika vägar till föräldraskap*¹ till regeringen. I utredningen föreslogs genomgripande förändringar av regleringen av rättsligt föräldraskap för par som får barn med hjälp av insemination utanför svensk sjukvård. Förändringarna skulle innebära att kvinnliga samkönade par och olikkönade par behandlades på samma sätt i samma situation, vilket inte är fallet idag. Den kvinnliga sambon eller maken till en kvinna som får barn med hjälp av insemination utanför svensk sjukvård, blir inte rättslig förälder till det barn som föds. Detta oavsett om hon samtycker till behandlingen och avser att agera som förälder till barnet. En man i motsvarande situation blir däremot rättslig far till det barn som föds, antingen genom faderskapspresumtionen eller genom faderskapsbekräftelse. I båda situationerna är det bara modern som är genetisk förälder till barnet.

Det fick mig att fundera på varför regleringen skiljer sig åt samt hur det motiveras i förarbeten till gällande rätt. Regleringen har motiverats på olika sätt sedan 1980-talet, då den första regleringen av faderskap vid insemination kom, tills idag. Jag vill därför undersöka dessa argument för att se om det finns en saklig grund för särbehandlingen. Med hjälp av diskursanalys och ur ett queerteoretiskt perspektiv analyserar jag vilka normer argumenten ger uttryck för mellan raderna. Hur heteronormativ är egentligen svensk lagstiftning?

1.2 Syften och frågeställningar

Studien behandlar regleringen av fastställande av rättsligt föräldraskap när kvinnliga samkönade par får barn med hjälp av insemination utanför svensk sjukvård. Det huvudsakliga syftet är att analysera vilka normer som ligger till grund för gällande rätt. För att uppfylla syftet beskriver jag hur gällande rätt motiveras i förarbeten, och med hjälp av diskursanalys och utifrån ett queerteoretiskt perspektiv analyseras dessa motiveringar.

För att ge en djupare förståelse för det rättsområde jag utreder ger jag inledningsvis en kort historik över hur kvinnliga samkönade pars relationer och familjebildning har reglerats sedan 1940-talet och framåt. Jag beskriver även vad insemination är och varför en del par väljer att genomföra sådan behandling utanför svensk sjukvård. Med hjälp av den rättsdogmatiska metoden beskriver jag vidare gällande rätt för fastställande av rättsligt föräldraskap när ett par får barn med hjälp av insemination utanför svensk

---

¹ SOU 2016:11.

sjukvård. Det innefattar både insemination i privat regi och insemination vid utländska sjukvårdsinrättningar. Då syftet är att belysa hur kvinnliga samkönade par särbehandlas i relation till olikkönade par beskriver jag regleringen för båda grupper. Med hjälp av genusrättsvetenskaplig metod presenteras och diskuteras slutligen förslag på hur gällande rätt kan bli mer tillfredställande ur ett genusperspektiv.

För att uppfylla syftet ska följande frågeställningar besvaras:

- Hur har den historiska utvecklingen av den familjerättsliga regleringen av kvinnliga samkönade par sett ut från 1940-talet fram till idag?
- Hur regleras rättsligt föräldraskap för kvinnliga samkönade par som får barn med hjälp av insemination utanför svensk sjukvård, och hur särbehandlas de i relation till olikkönade par?
- Hur motiveras gällande rätt i förarbeten?
- Vilka normer ger gällande rätt uttryck för och hur kan regleringen problematiseras ur ett queerteoretiskt perspektiv?
- Hur bör gällande rätt förändras för att bli mer tillfredsställande ur ett genusperspektiv?

1.3 Teoretiska utgångspunkter

1.3.1 Socialkonstruktionism

För att utreda vilka normer gällande rätt ger uttryck för använder jag mig av diskursanalys. Diskursanalys är inte bara en metod för analys utan även en teoretisk utgångspunkt. För att kunna använda diskursanalys som metod måste även den teoretiska utgångspunkten socialkonstruktionism accepteras.² Socialkonstruktionism är ett tvärvetenskapligt perspektiv som har drag av både filosofi, sociologi och lingvistik. Det finns olika uppfattningar om vad socialkonstruktionism är beroende på vem som beskriver det. Vivien Burr beskriver att de olika typerna av socialkonstruktionism är som olika personer i en släkt; alla har inte samma kännetecken eller karaktärsdrag men alla har något kännetecken gemensamt med någon annan person i slakten. Burr tar upp fyra kännetecken som kan sägas vara typiska för socialkonstruktionismen på så sätt att minst ett av dessa kan identifieras hos alla socialkonstruktionistiska perspektiv. Det första är att *all kunskap som vi tar för given bör ifrågasättas*. Vårt sätt att se på världen och på vår omgivning är bara en konsekvens av hur vi har fått lära oss att se på den. Det vi anser existerar finns bara för att vi uppfattar att det existerar. Allt som vi anser existerar är således inlärt och socialt konstruerat. Då det inte finns någon objektiv sanning bör vi därmed ifrågasätta all kunskap vi tar för given. Det andra kännetecknet är att *hur vi ser på världen beror på vilket historiskt och kulturellt sammanhang vi lever i*. Var och när i världen vi lever påverkar hur vi ser på den och det förändras

---

² Jørgensen, Phillips, 2000, s 10.

över tid. Vi bör därför inte utgå ifrån att det sättet vi ser världen på här och nu är det rätta. Det tredje är att det vi uppfattar som *vår verklighet skapas genom social interaktion mellan människor*. De gemensamma sanningar som vi tar för givna förhandlas fram under påverkan från vårt historiska och kulturella sammanhang genom mellanmänsklig kommunikation. När vårt sätt att kommunicera förändras förhandlas det vi upplever som sanningar också om. Därmed blir den språkliga användningen i exempelvis texter ett viktigt analysobjekt för socialkonstruktionister. Det fjärde kännetecknet är att *det sätt vi konstruerar vår verklighet får konsekvenser för samhällliga ageranden*. Vilka handlingar som ses som acceptabla respektive otänkbara beror på hur vi ser på världen. Hur olika företeelser beskrivs och hanteras på en samhälllig nivå, som exempelvis lagstiftning, legitimerar vissa samhällliga ageranden och gör att andra ses som oacceptabla. Det finns även en maktaspekt i detta då lagstiftning kan legitimera ett visst agerande för en grupp men inte för en annan. Detta får konsekvenser för hur människor i samhället betar sig mot varandra.³ Grupper som särbehandlas i exempelvis lagstiftning löper därmed risk att särbehandlas även på andra nivåer i samhället eftersom särbehandling har konstruerats och legitimerats på en institutionell nivå.⁴

1.3.2 Queerteori

I korthet innebär socialkonstruktionism alltså att allt vi upplever som verkligt är konstruerat av och ges mening genom språket. All kunskap vi tar för given bör därmed ifrågasättas. Som nämnts ovan används även ett queerteoretiskt perspektiv i analysen. Queerteori bygger på socialkonstruktionistisk grund. Det är ett perspektiv som ifrågasätter kategoriseringar som uppfattas som naturliga, som exempelvis man och kvinna, manligt och kvinnligt, heterosexuell och homosexuell.⁵ Queerteori innebär kritiska perspektiv på föreställningar kring kön, genus och sexualitet och hur dessa konstrueras och reproduceras.⁶ Queerteori började som en ny typ av sexualitetsforskning som, istället för att fokusera på det ”avvikande” nämligen homosexuella, riktade fokus mot sexualitet som kategori, dess historiska utveckling, kopplingen mellan sexualitet och kön samt hur makt påverkar sexualitet. Syftet var att undersöka hur normer för sexualitet skapas och reproduceras.⁷

Queerteori är även inspirerat av feministisk teori och Michel Foucaults socialkonstruktionistiska syn på kategorierna kön och sexualitet. Foucault menade att det inte finns någon sann och ursprunglig sexualitet utan att det är en kategori som är socialt konstruerad och som ser olika ut beroende på historisk kontext. Judith Butler, som är en av de mest framträdande personerna inom queerteori, har inspirerats av bland annat Foucault. Både

---

³ Burr, 1995, s 2ff.

⁴ Hornscheidt, Landqvist, 2014, s 26.

⁵ Ambjörnsson, 2016, s 37f.

⁶ NCK, 2009, s 16.

⁷ Ambjörnsson, 2016, s 33.

Foucault och Butler ifrågasätter heterosexualitetens position som ursprunglig, självklar, naturlig och nödvändig, vilket jag återkommer till nedan. Butlers queerteori bygger på två centrala begrepp; *genealogi och performativitet*. *Genealogi* är inställningen att kategorierna kön och genus inte bygger på naturliga skillnader mellan kvinnor och män utan att kategorierna är socialt skapade och således inte ursprungliga. *Performativitet* innebär att man eller kvinna inte är något vi är utan något vi görs till.⁸ Butler menar att alla sociala kategorier konstrueras och att det görs genom sociala processer som uppstår i interaktion mellan människor. Hur olika identiteter görs beror på den historiska och kulturella kontext de befinner sig i.⁹

Ett annat centralt begrepp i Butlers queerteori är den heterosexuella matrisen. Det är en mall baserad på att det finns två kön; man och kvinna, som sorteras in i matrisen enligt den heteronormativa föreställningen att alla feminina kroppar är kvinnor och alla maskulina kroppar är män.¹⁰ Män och kvinnor utesluter varandra och ses som varandras motsatser. Män och kvinnor definieras vidare genom sitt begär för varandra.¹¹ Begäret för det ”motsatta” könet är en viktig del av att bete sig manligt eller kvinnligt. Lesbiska kvinnor passar således inte in i den heterosexuella matrisen, på grund av avsaknaden av begär för män.¹² Att en kropp passar in i den heterosexuella matrisen gör att den blir socialt logisk. Kroppar sorteras därför in i matrisen för att avgöra om de blir socialt accepterade eller inte.¹³

Heteronormativitet är utgångspunkten att alla är heterosexuella och uppfattningen att heterosexualitet är det naturliga tillståndet. Heteronormativitet bygger på den heterosexuella matrisens könsuppfattning om två binära kön som definieras genom sin åtrå för varandra. Det som inte passar in uppfattas som onormalt och avvikande och bestraffas med allt från fängelsestraff till mer abstrakta företeelser som marginalisering och särbehandling.¹⁴ Enligt Tiina Rosenberg utgår heteronormativitet från två principer; *uteslutande* av det som avviker från den heterosexuella normen och *assimilering* av tidigare exkluderade grupper. Den första principen innebär att heterosexualitet och homosexualitet konstrueras som varandras motsatser. De sorteras in i en hierarki där heterosexualiteten står över homosexualitet. Som den normativa sexualiteten åtnjuter heterosexualiteten privilegier på bekostnad av homosexualiteten. Den andra principen innebär att tidigare osynliggjorda grupper tillåts ta plats endast om de följer de regler som ställts upp av den dominerande gruppen. Den normerande gruppen är den mot vilken alla andra grupper mäts. På grund av att den är normerande framstår dock måttstocken som neutral. När skillnader mellan den normerande gruppen och en exkluderad grupp resulterar i att den

---

⁸ Rosenberg, 2005, s 8f.

⁹ Rosenberg, 2005, s 14f.

¹⁰ Rosenberg, 2006, s 71.

¹¹ Lindholm, 1996, s 40.

¹² Edenheim, 2005, s 46ff.

¹³ Rosenberg, 2006, s 71.

¹⁴ Edenheim, 2005, s 11.

exkluderade gruppen inte kan nå upp till kraven kan särbehandling därmed legitimeras på en till synes objektiv grund.¹⁵

Könskategorierna och heterosexuallitet är enligt Butler socialt sett obligatoriska. Historiskt sett har samhället reglerat sexualitet hårt i syfte att försäkra att människor utövar sin sexualitet på ”rätt” sätt, alltså heterosexuellt. Det tyder på att heterosexuallitet är socialt konstruerat och att människor har gjorts till heterosexuella snarare än att de är det naturligt och ursprungligt.¹⁶ Ett viktigt fokus inom queerteoretisk forskning är därför att just ifrågasätta heterosexualliteten som norm.¹⁷

Då socialkonstruktionism och queerteori vilar på samma grund skapar de en bra utgångspunkt för uppsatsen. Den heterosexuella matrisen som analysverktyg är intressant då det är uppenbart att det finns människor i samhället som inte passar in i systemet. Det jag undersöker är om och hur den heterosexuella matrisens logik återfinns i motiveringen av gällande rätt angående rättsligt föräldraskap.

1.4 Metoder

1.4.1 Rättsdogmatisk metod

I den deskriptiva delen av uppsatsen används den rättsdogmatiska metoden. Det är den dominerande metoden inom rättsvetenskapen och syftet är att fastställa gällande rätt genom att använda de källor som enligt rättskälleläran är relevanta; nämligen lagstiftning, förarbeten, prejudikat och doktrin. Både källornas relevans och i vilken ordning de ska användas följer av rättskälleläran.¹⁸ Som hörs på namnet beskrivs metoden som dogmatisk. Att vara dogmatisk innebär att viss fakta inte ifrågasätts oavsett om annan fakta som motsäger ens ståndpunkt presenteras.¹⁹ Metoden kan sägas vara dogmatisk på så sätt att vissa dogmer, i det här fallet rätten, inte ifrågasätts.²⁰ Dogmatiken består även i att forskaren kan ta för givet att de källor som enligt rättskälleläran ska ligga till grund för forskningen är relevanta och pålitliga.²¹ Ett vanlig antagande är att den rättsdogmatiska metoden endast kan användas för att fastställa gällande rätt, men Sandgren menar att det är felaktigt.²² Jareborg delar denna uppfattning och menar att det inom ramen för rättsdogmatisk forskning är fullt möjligt att söka efter alternativa och bättre lösningar.²³ Trots det anser jag att den rättsdogmatiska

---

¹⁵ Rosenberg, 2006, s 102f.

¹⁶ Rosenberg, 2006, s 71.

¹⁷ Lindholm, 1996, s 39.

¹⁸ Sandgren, 2015, s 40ff.

¹⁹ Sandgren, 2015, s 45.

²⁰ Gunnarsson, Svensson, 2009, s 91.

²¹ Sandgren, 2015, s 44.

²² Sandgren, 2005, s 650.

²³ Jareborg, 2004, s 4.

metoden är för begränsad för denna studie. Jag behöver således använda mig av fler metoder för att kunna uppfylla uppsatsens syfte.

1.4.2 Diskursanalys

För att analysera förarbetenas motivering av gällande rätt använder jag mig av diskursanalys. Diskursanalys är en socialkonstruktionistisk metod för att analysera vilka bakomliggande normer vårt språk ger uttryck för. Grunden i diskursanalys är inställningen att hur vi talar om världen också skapar vår sociala verklighet. Vårt språk är inte neutralt utan hur vi benämner olika företeelser ger uttryck för olika föreställningar som i sin tur påverkar hur vi ser på vår verklighet.²⁴ Genom att undersöka hur vi benämner saker i olika sammanhang kan vi se hur bakomliggande normer skapas, reproduceras, eller ifrågasätts. Mitt analysobjekt är förarbeten. Även sådana texter som vanligen uppfattas som neutrala kan vid en analys visa sig ge uttryck för de dolda normer som ligger till grund för texten. Texten kan på grund av dessa normer reproducera exempelvis heteronormativitet utan att det är textens syfte.²⁵ Normer är informella regler och finns överallt i samhället. Alla normer är inte skadliga eller negativa utan tvärtom nödvändiga för att samhället ska fungera.²⁶ Lagstiftning ger uttryck för en mängd normer vilka kan synliggöras med hjälp av diskursanalys. För att berika analysen och begränsa vilka normer jag analyserar använder jag mig även av ett queerteoretiskt perspektiv.²⁷

Det finns flera olika inriktningar inom diskursanalys. Jag använder feministisk diskursanalys, vilket är en typ av kritisk diskursanalys. Kritisk diskursanalys fokuserar på hur maktordningar i samhället uttrycks mellan raderna. Traditionell kritisk diskursanalys har dock sin grund i en marxistisk syn på världen, vilket gör att maktskillnader som grundas på klass står i fokus. Andra maktförhållanden, som exempelvis sexism, ses som en konsekvens av klasskillnader. Feministisk diskursanalys fokuserar istället på skillnader i makt baserade på kategorin kön. Kritisk diskursanalys har kritiserats från feministisk diskursanalytiskt håll för att fokusera på fel typ av diskriminering samt för att grunda sin analys på fel faktorer vilket hämmar analysen.²⁸

Feministisk diskursanalys utgår från Butlers syn på kön som en konstruktion som används för att kategorisera människor. Kön skapas genom diskurser vilket innebär att kön som företeelse hela tiden förändras. Kön ses som en kategori som skapas på olika sätt beroende på hur vi kommunicerar. Sexismen i samhället är orsaken till att kön används som kategorier att dela in människor i. Föreställningar om kön skapas och reproduceras genom olika diskurser som sedan ses som så självklara att vi inte ifrågasätter dem,

---

²⁴ Jørgensen, Phillips, 2000, s 7.

²⁵ Hornscheidt, Landqvist, 2014, s 87.

²⁶ Mägi, Zimmerman, 2015, s 26.

²⁷ Jørgensen, Phillips, 2000, s 10.

²⁸ Hornscheidt, Landqvist, 2014, s 91.

vilket i sin tur leder till sexistiska ageranden. Sambandet mellan kön som konstruktion, reproduktionen av föreställningar om kön genom olika diskurser samt de ageranden som skapas som en konsekvens är det granskas med hjälp av feministisk diskursanalys.²⁹

1.4.3 Genusrättsvetenskaplig metod

Medan rättsvetenskapen utgår från föreställningen att rätten är fri från mänskliga värderingar och föreställningar utgår genusrättsvetenskapen från ställningstagandet att kön som kategori påverkar rätten.

Genusrättsvetenskapen ifrågasätter rättsvetenskapens idé om rättssystemet som ett slutet system utan påverkan från omvärlden. Rättssystemet ses istället som en produkt av det samhälle det har skapats av som ger uttryck för de normer och värderingar som finns i samhället.³⁰

Genusrättsvetenskapen utgår även från den feministiska ståndpunkten att kvinnor diskrimineras. Metoden skiljer sig från den rättsdogmatiska metoden på så sätt att den inte bara syftar till att fastställa gällande rätt utan även syftar till att föreslå förändringar i rätten, specifikt för att uppnå mer jämlikhet mellan kvinnor och män. Skillnaden mellan vad som är gällande rätt och vad som borde vara gällande rätt får således mindre betydelse i genusrättsvetenskaplig metod. Genusrättsvetenskapen vänder sig emot uppdelningen helt och hållet och menar att det inte är möjligt att skilja mellan beskrivande och föreskrivande uttalanden inom rätten. Detta beror på att rätten är en produkt av människan och därmed aldrig kan vara objektiv.³¹

1.5 Material och forskningsläge

På grund av att fokus för min studie är hur gällande rätt motiveras i förarbeten, har mitt material begränsats till förarbeten och lagtext. Beslutet att inte använda mig av doktrin eller andra källor än de ovan nämnda har tagits för att motverka att granskningen blir spretig. Materialet för uppsatsen är således utredningar, propositioner, betänkanden och promemorior som på olika sätt behandlar rättsligt föräldraskap vid insemination. Att även förarbeten som inte har lett till lagstiftning har använts motiveras av att även dessa säger något om svensk lagstiftning.

Även ett rättsfall har använts. Det rättsområde jag undersöker ger inte upphov till så många rättsfall som konkretiserar hur lagen skiljer på kvinnliga samkönade par och olikkönade par på ett tydligt sätt. Att utbudet är begränsat är även förklaringen till att jag valde ett hovrättsfall.

Frågan om rättsligt föräldraskap vid insemination är en fråga som i allra högsta grad är aktuell. Den 19 juni 2013 tillsatte regeringen en utredare med

---

²⁹ Hornscheidt, Landqvist, 2014, s 91f.

³⁰ Gunnarsson, Svensson, 2009, s 108.

³¹ Gunnarsson, Svensson, 2009, s 104.

uppdrag att överväga olika möjligheter för ofrivilligt barnlösa par att bli föräldrar. I maj 2014 överlämnades delbetänkandet SOU 2014:29 *Assisterad befruktning för ensamstående kvinnor* som föreslog att ensamstående kvinnor skulle ges tillgång till assisterad befruktning inom svensk sjukvård. I februari i år överlämnades slutbetänkandet SOU 2016:11 *Olika vägar till föräldraskap*. Betänkandet har remissbehandlats men ännu inte resulterat i någon proposition. Det är därmed fortfarande oklart om förslagen kommer att leda till någon förändring i lagstiftning. Av den anledningen är rättsområdet fortfarande intressant att utreda ur olika perspektiv.

1.6 Avgränsningar och begreppsförklaring

Jag ska utreda regleringen av rättsligt föräldraskap för kvinnliga samkönade par, men för att undersöka på vilket sätt de särbehandlas i relation till olikkönade par, beskriver jag även regleringen för dessa. För att situationerna ska bli jämförbara avgränsar jag mig till de fall där donerad sperma används. I båda fallen är det då bara den födande kvinnan som har ett genetiskt band till barnet. Jag har valt att avgränsa mig till insemination utanför svensk sjukvård, vilket innefattar både privat insemination och insemination utomlands. Det beror på att särbehandlingen kvinnliga samkönade par utsätts för i relation till olikkönade par är tydligare och därmed mer intressant att analysera i dessa fall. Jag avgränsar mig till parrelationer och kommer inte att ta upp ensamstående kvinnor som genomgår insemination.

Jag använder benämningen kvinnliga samkönade par. Det beror på att jag anser att lesbiska eller homosexuella par är ett för snäva begrepp. De inkluderar inte de kvinnor som lever med en annan kvinna men inte definierar sig som lesbiska. När jag använder homosexuella och heterosexuella par beror det på att det är så det formuleras i förarbeten. När jag använder orden kvinna och man använder jag dessa begrepp i juridisk bemärkelse och avser inte hur personerna själva identifierar sig. Det beror på att Sverige juridiskt sett endast har två kön och det är den könstillhörigheten som blir relevant när det gäller rättsligt föräldraskap. I detta sammanhang blir transsexualitet en intressant aspekt. Jag kommer att ta upp ett rättsfall där en man och en kvinna får barn med hjälp av privat insemination, och där mannen är transperson och juridiskt sett var kvinna när inseminationen genomfördes. Vid barnets födsel hade han genomgått könskorrigering operation och var därmed man även i juridisk bemärkelse. Situationen faller inom ramen för min undersökning då jag vill utreda regleringen av rättsligt föräldraskap i de situationer där endast kvinnan som bär barnet är genetisk förälder.

Genetisk förälder är den vars könsceller bidrar till att ett barn blir till. Den person som föder ett barn är biologisk förälder.³² Den genetiska föräldern vid insemination med donerad sperma är således den man som har donerat sperma. Kvinnan som föder barnet är biologisk förälder. Hon är dock även genetisk förälder. Jag undersöker inte situationen där båda i en relation är kvinnor, men där den ena parten har ändrat juridiskt kön från man till kvinna och befruktning har skett med hjälp av den kvinnans sperma. Då är båda juridiskt sett kvinnor men båda har också ett genetiskt band till barnet, vilket faller utanför ramen för min undersökning.

Sedan tvångssterilisering för transpersoner avskaffades kan nu även en man med livmoder bli gravid och föda barn. Även om det hade varit intressant att utreda hur rättsligt föräldraskap regleras i en sådan situation är mitt fokus att utreda hur rättsligt föräldraskap regleras för den förälder som inte bär barnet. Jag avgränsar mig därför till situationen att den som bär barnet även är kvinna i juridisk bemärkelse.

Då syftet med min uppsats är att analysera vilka normer och föreställningar om kön och sexualitet som motiveringarna av gällande rätt ger uttryck för, kommer jag inte att gå in på frågan om kvinnliga samkönade par kan sägas bli diskriminerade i jämförelse med olikkönade par. Av den anledningen kommer jag inte att ta upp den Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

1.7 Disposition

I kapitel två ges en bakgrund till ämnet. Först ges en historik över hur kvinnliga samkönade par har behandlats som juridisk familjeenhet sedan 1940-talet. Där tar jag upp föräldraskap, men även äktenskapsreglering och adoption. Efter det beskrivs insemination som metod för fortplantning. Slutligen förklaras varför en del par väljer att genomgå insemination utanför svensk sjukvård.

I kapitel tre beskrivs regleringen av rättsligt föräldraskap vid insemination utanför svensk sjukvård för kvinnliga samkönade par, samt för olikkönade par. Kapitlet avslutas med en jämförelse där skillnaderna sammanfattas. Slutligen tas ett rättsfall upp som konkretiserar skillnaderna.

I kapitel fyra beskriver jag rättsutvecklingen från 1980-talet, när den första regleringen av föräldraskap vid insemination kom, fram till idag. Där presenteras hur gällande rätt har motiverats både när det gäller föräldraskap för kvinnliga samkönade par och när det gäller faderskap för olikkönade par.

I kapitel fem redogör jag för de rättigheter som aktualiseras vid föräldraskap vid insemination. Dessa är barnets bästa, barnets rätt att få kunskap om sitt genetiska ursprung samt att det inte finns något rätt att få barn.

---

³² SOU 1997:116, s 212.

I kapitel sex sammanfattas inledningsvis de huvudsakliga skillnaderna mellan kvinnliga samkönade par och olikkönade par. Därefter görs en diskursanalytisk granskning ur ett queerteoretiskt perspektiv av motiveringarna i förarbeten. Slutligen presenteras förslag på hur gällande rätt kan bli mer tillfredsställande ur ett genusperspektiv.

2 Bakgrund

2.1 Historik

1944 avkriminaliserades samkönade sexuella relationer. Homosexualitet började istället klassificeras som en mentalsjukdom. Det dröjde till 1979 innan sjukdomsbegreppet avskaffades.³³ 1988 fick Sverige en lag om homosexuella sambor.³⁴ Lagen stadgade att vad som sades i vissa angivna lagar om sambor även skulle gälla två personer i ett homosexuellt förhållande som bodde tillsammans. Lagen ersattes den 1 juli 2003 av sambolag (2003:376) som är könsneutral och således tillämplig på både olikkönade och samkönade par som bor tillsammans.

En betydande juridisk förändring för samkönade par var när lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap trädde i kraft den 1 januari 1995. Genom lagen fick registrerade partners nästan samma rättigheter som gifta par. Ett undantag var på föräldrarättens område där registrerade partners och gifta par inte jämställdes. Registrerade partners fick inte rätt att ansöka om adoption och fick inte heller tillgång till assisterad befruktning inom svensk sjukvård. Två personer av samma juridiska kön kunde inte heller vara rättsliga föräldrar till ett barn.³⁵ Det ansågs inte stå klart att ett barn till två föräldrar av samma kön skulle garanteras samma känslomässiga och sociala utveckling som ett barn till två föräldrar av olika kön.³⁶

2001 presenterade en utredning om barns förutsättningar i homosexuella familjer³⁷ förslag på lagändringar som bättre skulle ta tillvara samkönade pars intressen. Förslagen i utredningen ledde till att registrerade partners den 1 februari 2003 fick rätt att gemensamt ansöka om adoption.³⁸ Det framhölls att samkönade par precis som olikkönade par hade förmågan att sörja för ett adoptivbarns behov.³⁹ Genom lagändring som trädde i kraft den 1 juli 2005⁴⁰ fick kvinnliga samkönade par även tillgång till assisterad befruktning inom svensk sjukvård.⁴¹ Sedan den 1 maj 2009 är äktenskapsbalken könsneutral och även samkönade par har möjlighet att ingå äktenskap. Lagen om registrerat partnerskap är upphävd.⁴²

---

³³ Jonsson, 2015.

³⁴ SFS 1987:813.

³⁵ Malmquist, 2015, s 1.

³⁶ Bet. 1993/94:LU28, s 27.

³⁷ SOU 2001:10.

³⁸ SFS 2002:603, se även prop. 2001/02:123.

³⁹ Prop. 2001/02:123, s 29.

⁴⁰ SFS 2005:443.

⁴¹ Prop. 2004/05:137, s 1.

⁴² SFS 2009:253, se bet. 2008/09:CU19 och rskr 2008/09:208.

2.2 Insemination

Insemination har länge använts som befruktningsmetod, i Sverige i varje fall sedan 1920-talet.⁴³ Från början saknades en specifik rättslig reglering av inseminationsverksamheten. I början av 1980-talet uppmärksammades behovet av lagstiftning på området och en särskild utredare tillsattes.⁴⁴ Baserat på utredningen och den proposition som följde⁴⁵ trädde den 1 januari 1985 lag (1984:1140) om insemination i kraft.⁴⁶ Sedan den 1 juli 2006 regleras insemination istället i 6 kap. lag (2006:351) om genetisk integritet m.m.⁴⁷

Insemination är en form av assisterad befruktning. Det innebär att sperma förs in i kvinnan på konstlad väg istället för genom samlag. Det finns två olika typer av insemination; makeinsemination och givarinsemination. Vid makeinsemination används kvinnans makes spermier vid inseminationen. Givarinsemination, vilket denna studie fokuserar på, innebär att sperma från en donator som kvinnan inte är gift eller sambo med används vid inseminationen.⁴⁸ Vidare fokuserar studien på insemination som inte görs inom svensk sjukvård i enlighet med LGI. Det kan vara så kallad privat insemination, som innebär att inseminationen görs helt utan sjukvårdens inblandning. Det görs ofta i hemmet⁴⁹ varför det även kallas heminsemination. Det kan också vara behandling som utförs utomlands.⁵⁰

Det finns flera anledningar till att par väljer att genomgå insemination utanför svensk sjukvård. Om inseminationen görs utomlands beror det ofta på att Sverige har långa kötider och att paret då söker sig till ett annat land för att få behandling snabbare. Det kan också bero på att andra länder har andra regler för vem som får genomgå insemination.⁵¹ I Sverige finns exempelvis begränsningar i hur många försök som får göras inom landstinget, samt åldersgränser som kan göra att ett par inte kvalificerar sig för behandling inom svensk sjukvård.⁵² De vanligaste länderna att åka till för insemination är Finland, Danmark, Estland eller England.⁵³ Att par väljer privat insemination beror även det ofta på de långa väntetiderna och begränsningar i antal försök inom svensk sjukvård. Det kan också bero på att behandling utomlands är dyrt.⁵⁴ I vissa fall beror det på att donatorn är anonym för föräldrarna vid insemination inom svensk sjukvård. Uppgifter om donatorn antecknas och barnet har rätt att ta del av dessa uppgifter när

---

⁴³ Prop. 1984/85:2, s 7.

⁴⁴ SOU 1983:42.

⁴⁵ Prop. 1984/85:2.

⁴⁶ Prop. 1984/95:2, s 2.

⁴⁷ Fortsättningsvis LGI.

⁴⁸ Prop. 1984/85:2, s 7.

⁴⁹ SOU 2001:10, s 20.

⁵⁰ SOU 2016:11, s 40.

⁵¹ Hbtq-familjer, 2015.

⁵² Sveriges Kommuner och Landsting, 2014, bilaga 1, s 2f.

⁵³ Hbtq-familjer, 2015.

⁵⁴ Sveriges radio, 2014.

det har uppnått tillräcklig mognad, men föräldrarna har inte rätt att ta del av uppgifterna.⁵⁵

---

⁵⁵ IVF Sverige, jämför Örebro tingsrätt, mål nr T 92–13, 2013-09-12.

3 Rättsligt föräldraskap

3.1 Olikkönade par

Enligt faderskapspresumtionen i 1 kap. 1 § Föräldrabalken⁵⁶ presumeras mannen i ett äktenskap vara far till de barn som föds av kvinnan han är gift med. Presumtionen gäller även då kvinnan har blivit gravid med hjälp av insemination.⁵⁷ Rätten kan, enligt 1 kap. 2 § första stycket FB, bryta presumtionen om det är utrett att kvinnan har haft samlag med en annan man och det är sannolikt att barnet har avlats av honom. Den kan även brytas om det på grund av barnets arvsanlag eller annan omständighet kan hållas för visst att barnet inte är avlat av maken, eller om barnet är avlat innan äktenskapet eller under tiden som makarna levde åtskilda och det inte är sannolikt att de har haft samlag vid tiden då barnet kan vara avlat. Enligt bestämmelsens andra stycke kan presumtionen även brytas av att maken godkänner en annan mans bekräftelse av faderskapet. En sådan bekräftelse måste även skriftligen godkännas av modern.

Enligt 1 kap. 3 § första stycket första meningen FB ska faderskapet fastställas genom bekräftelse eller dom om kvinnan är ogift. En bekräftelse ska enligt 1 kap. 4 § FB vara skriftlig och godkännas av socialnämnden om det kan antas att mannen är far till barnet. 1 kap. 5 § FB reglerar fastställelse genom dom. Enligt första stycket första meningen ska rätten förklara en man vara far om det genom en genetisk undersökning är utrett att han är barnets far. Enligt första stycket andra meningen ska faderskapet även fastställas för en man om det är utrett att han har haft samlag med modern. Det gäller även när mannens spermier har använts vid insemination av modern vid den tid då barnet kan vara avlat och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har avlats av honom. Enligt 1 kap. 5 § andra stycket kan faderskapet inte fastställas för en man som har donerat sperma enligt 6 kap. lagen om genetisk integritet m.m.

När donationen inte har skett enligt lagen om genetisk integritet ska dock faderskapet fastställas för donatorn. Undantaget är om det finns en annan man som ska anses vara barnets far enligt 1 kap. 6 § FB.⁵⁸ Bestämmelsen reglerar när modern har blivit gravid genom insemination. Om kvinnans make eller sambo har samtyckt till inseminationen och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har avlats genom den, ska vid tillämpningen av 2-5 §§ den som lämnat samtycket anses som barnets far. Bestämmelsen är tillämplig även när insemination har utförts vid utländsk sjukvårdsinrättning eller om det är fråga om privat insemination.⁵⁹ Den man som har samtyckt till insemination med donerade spermier kan

---

⁵⁶ Fortsättningsvis FB.

⁵⁷ SOU 2016:11, s 118.

⁵⁸ Walin, Vängby, 2016, s 1:20.

⁵⁹ Prop. 1984/85:2, s 20.

därmed fastställas som far genom dom enligt 1 kap. 5 § FB trots att han inte är genetisk far.⁶⁰ Det innebär att faderskap för den genetiska fadern endast kan fastställas när han har donerat sperma utanför lagen om genetisk integritet, och modern inte är gift eller sambo med en man som har samtyckt till inseminationen och därmed ska anses vara far enligt 1 kap. 6 § FB.

3.2 Kvinnliga samkönade par

Föräldraskapet för den kvinna i ett kvinnligt samkönat par som inte föder barnet regleras i 1 kap. 9 § FB. Första stycket stadgar att om insemination har utförts på modern enligt 6 kap. LGI med samtycke av hennes maka, registrerade partner eller sambo, och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har avlats genom inseminationen, ska den som har lämnat samtycket anses som barnets förälder. Enligt andra stycket fastställs föräldraskapet genom bekräftelse eller dom. Det som sägs i 1 kap. 4 § om bekräftelse av faderskap gäller även för bekräftelse av föräldraskap. Bestämmelsen är bara tillämplig när inseminationen har utförts enligt 6 kap. LGI. Det krävs även att kvinnorna var gifta, registrerade partners eller sambor när inseminationen genomfördes.⁶¹ Om inseminationen har skett utomlands eller privat ska istället faderskapet för donatorn fastställas. För att moderns partner ska bli rättslig förälder till barnet behöver hon då ansöka om närståendeadoption av barnet.⁶²

När en kvinna, som är sambo eller gift med en kvinna, får barn finns det ingen man som enligt faderskapspresumtionen ska anses vara far till barnet. Enligt 2 kap. 1 § FB är socialnämnden då skyldig att försöka utreda och fastställa faderskapet för barnet, under förutsättning att barnet har hemvist i Sverige. Enligt 2 kap. 8 a § första stycket ska istället, om det kan antas att en kvinna ska anses som förälder enligt 1 kap. 9 § FB, en föräldraskapsutredning göras och föräldraskap fastställas. Hänvisningen till 1 kap. 9 § FB innebär dock att ett sådant föräldraskap bara kan utredas och fastställas när insemination har skett enligt 6 kap. LGI. Föräldraskapet kan alltså inte utredas för en kvinnlig partner eller sambo som har samtyckt till insemination utanför svensk sjukvård. I dessa fall ska istället faderskapet utredas enligt 2 kap. 1 § FB.

Enligt 2 kap. 7 § FB får socialnämnden lägga ner en påbörjad faderskapsutredning under vissa förutsättningar. Enligt första punkten får det göras om det visar sig omöjligt att få de upplysningar som behövs för bedömning av faderskapsfrågan. Bestämmelsen kan aktualiseras när insemination har utförts vid utländsk sjukvårdsinrättning med anonym donator.⁶³ Enligt andra punkten får utredningen läggas ner om det framstår som utsiktslöst att försöka få faderskapet fastställt av domstol, och enligt

---

⁶⁰ SOU 2016:11, s 119.

⁶¹ Walin, Vängby, 2016, s 1:36 a.

⁶² Prop. 2004/05:137, s 44.

⁶³ Walin, Vängby, 2016, s 2:9.

tredje punkten om modern har lämnat samtycke till adoption av barnet. Fjärde punkten stadgar att en utredning får läggas ner om det av särskilda skäl finns anledning att anta att en fortsatt utredning eller rättegång skulle vara till men för barnet eller utsätta modern för påfrestningar som innebär fara för hennes psykiska hälsa.

Enligt 2 kap. 8 § andra stycket FB bör en faderskapsutredning bedrivas skyndsamt och ska vara slutförd inom ett år från barnets födelse, om inte särskilda skäl föranleder annat. Särskilda skäl kan vara att det har varit problem att få tag i de män som är aktuella för utredningen eller att medicinska undersökningar har tagit längre tid än förväntat.⁶⁴ Då det anses vara av största vikt att ett barn får reda på sitt genetiska ursprung har Socialstyrelsen inställningen att en faderskapsutredning i möjligaste mån ska slutföras. Socialnämndens beslut att lägga ner en utredning är ett tillsvidarebeslut och innebär inte att utredningen ska anses vara avslutad. Om det kommer fram nya uppgifter av betydelse för utredningen kan den återöppnas. En utredning kan endast avslutas av att faderskapet fastställs genom bekräftelse eller lagakraftvunnen dom. Om barnet blir adopterat har socialnämnden dock, sedan beslutet om adoption har vunnit laga kraft, inte längre någon skyldighet att fastställa faderskapet.⁶⁵

För att moderns kvinnliga partner ska bli rättslig förälder till ett barn som har kommit till med hjälp av insemination utanför svensk sjukvård, krävs att hon adopterar barnet. För att det ska vara möjligt måste först den påbörjade faderskapsutredningen läggas ner. Flera andra krav måste också vara uppfyllda för att en adoption ska kunna komma till stånd. Av 4 kap. 1 § andra meningen FB framgår att den som ska adoptera makes barn måste vara över 18 år. Av ordalydelsen ”makes barn” framgår att kvinnorna måste vara gifta för att adoption ska kunna ske. Närståendeadoption kan således inte bli aktuell om kvinnorna är sambos. Enligt 4 kap. 3 § tredje meningen får den ena maken bara adoptera den andres barn om denne samtycker till adoptionen. Det innebär att den kvinna som föder barnet har möjlighet att neka adoptionen och därmed också neka sin partner möjligheten att bli förälder till barnet. Som framgått ovan saknas det i en sådan situation en möjlighet för den kvinnliga partnern att med framgång väcka talan om att hon är barnets förälder.

Av 4 kap. 6 § första stycket framgår att rätten ska pröva om adoptionen är lämplig. Tillstånd får bara ges om adoptionen är till fördel för barnet samt sökanden har uppfostrat barnet eller vill uppfostra det. Tillstånd till adoption får även ges om det annars med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet finns särskild anledning till adoptionen. Rätten ska ta hänsyn till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad. Som framgått finns det alltså flera omständigheter som kan leda till att en adoption inte kommer till stånd. Moderns kvinnliga partner blir i dessa fall inte rättslig förälder till barnet.

---

⁶⁴ Walin, Vängby, 2016, s 2:10 a.

⁶⁵ Socialstyrelsen, 2005, s 91f.

3.3 Skillnader

Det saknas en motsvarighet till faderskapspresumtionen i 1 kap. 1 § FB för kvinnliga samkönade par. Föräldraskapet för en kvinna vars kvinnliga partner föder ett barn fastställs således alltid genom bekräftelse eller dom. En annan skillnad är att ett samtycke är grund för rättsligt faderskap för en man i ett olikkönat förhållande även när inseminationen inte sker inom svensk sjukvård. När en kvinna i ett samkönat par insemineras utanför svensk sjukvård ska istället faderskapet för donatorn fastställas. Det gäller även om moderns kvinnliga partner eller sambo har för avsikt att bli förälder till barnet och har samtyckt till inseminationen. Faderskapet kan fastställas för donatorn även när kvinnan i ett olikkönat par får barn med hjälp av insemination utanför svensk sjukvård. Det är dock bara möjligt när det inte finns en annan man som har samtyckt till inseminationen och därmed avsett bli förälder till barnet. Någon motsvarande bestämmelse finns inte för den kvinna som inte bär barnet i ett samkönat förhållande.

När en man och en kvinna får barn med hjälp av insemination utanför svensk sjukvård blir mannen rättslig far till barnet genom faderskapspresumtionen i 1 kap. 1 § FB eller genom bekräftelse eller dom. För den kvinna som inte bär barnet i en samkönad relation krävs först att socialnämnden påbörjar en faderskapsutredning som de sedan tar beslutet att lägga ner. Det kan ta upp till ett år. När faderskapsutredningen har lagts ner får kvinnan ansöka om att adoptera sin makas barn. Det krävs att kvinnorna är gifta och att modern samtycker till att hennes maka adopterar barnet. Det finns ingen möjlighet för två kvinnor som är sambos att bli gemensamma rättsliga föräldrar till ett barn som tillkommit genom insemination utanför svensk sjukvård. För mannen i en olikkönad relation är det dock möjligt genom att han lämnar sitt samtycke till inseminationen och sedan bekräftar faderskapet. Någon faderskapsutredning inleds inte i det fallet. Det krävs inte heller att mannen i en olikkönad relation adopterar barnet som kommit till av inseminationen. För det fall att mannen inte vill bekräfta faderskapet kan faderskapet fastställas genom dom. Någon sådan möjlighet finns inte i ett kvinnligt samkönat par. Om moderns maka eller sambo ändrar sig och inte vill adoptera barnet får barnet således bara en rättslig förälder trots att paret bestämde sig för att skaffa barn gemensamt. Detsamma gäller om den kvinna som fött barnet ändrar sig och inte samtycker till adoptionen.

3.4 Praxis

Ett rättsfall som togs upp i tingsrätt⁶⁶ och hovrätt⁶⁷ belyste problemen med den svenska regleringen gällande rättsligt föräldraskap vid insemination utanför svensk sjukvård. Rättsfallet gällde en flicka som väckte talan och yrkade att hennes rättsliga far skulle förklaras inte vara far till henne. Omständigheterna i fallet var följande. Flickan blev till genom privat

---

⁶⁶ Örebro tingsrätt, mål nr T 92–13, 2013-09-12.

⁶⁷ Göta hovrätt, T 2656-13, 2014-06-26.

insemination i hemmet. Den man som senare ansågs vara flickans far var vid tidpunkten för inseminationen juridiskt sett kvinna. Mannens bror donerade den sperma som användes vid inseminationen. Mannen genomgick sedan könskorrigering efter att inseminationen hade genomförts men innan flickan föddes. Vid tiden för hennes födelse var han därmed man även i juridisk mening. Flickan menade att faderskapet skulle hävas med stöd av 1 kap. 2 § FB på grund av att mannen inte var hennes biologiska far.

Tingsrätten ogillade talan och ansåg att mannen skulle anses vara flickans far. Hovrätten fastställde domen med följande motivering. När flickan föddes var mannen juridiskt sett man och gift med flickans mor. Han omfattades därmed av faderskapspresumtionen i 1 kap. 1 § FB. Hovrätten menade att frågan i målet var om faderskapspresumtionen skulle brytas på grund av att mannen inte var flickans biologiska far. Hovrätten hänvisade dock till det faktum att även en man som inte är biologisk far kan bli rättslig far till ett barn, enligt 1 kap. 6 § FB. Vid insemination med donerad sperma som moderns make eller sambo har samtyckt till ligger samtycket till grund för faderskap. Det sociala faderskapet ska väga tyngre än det biologiska i dessa fall.

Hovrätten konstaterade att det vid bestämmelsens tillkomst ansågs att samtycket skulle lämnas av en man, men att svensk rätt idag präglas av en strävan efter könsneutralitet. Vidare ansåg hovrätten, liksom tingsrätten, att lagstiftarens intention med formuleringen *av en man* bör ha varit att endast en man, och inte en kvinna, kan bli far till ett barn. Hovrätten konstaterar att mannen vid flickans födelse uppfyllde kraven för att omfattas av faderskapspresumtionen. Det blev i detta fallet således inte fråga om att tillskriva en kvinna faderskapet. Hovrätten konstaterar vidare att mannen lämnade samtycket med avsikt att vara far till flickan. Det var även flickans mammas avsikt att mannen skulle vara barnets far. Hovrätten menade därför att 1 kap. 6 § FB kunde tillämpas analogt även om mannen vid tidpunkten då samtycket lämnades, var kvinna i juridisk bemärkelse. Enligt hovrätten var utfallet det mest rimliga. Mannen skulle därför även fortsättningsvis anses vara far till flickan.

Ordföranden i målet var skiljaktig och ansåg att mannen inte skulle anses vara flickans far. Mannen var juridiskt sett kvinna när samtycket lämnades. Ordföranden ansåg inte att 1 kap. 6 § FB kunde tillämpas analogt då en kvinna har lämnat samtycke till inseminationen. Ordföranden hänvisade till 1 kap. 9 § FB som reglerar föräldraskap för en kvinnlig partner. I det fallet omfattas inte privat insemination och mannen kunde därmed inte, med stöd av den bestämmelsen, anses vara flickans förälder. Enligt ordföranden skulle könskorrigeringen inte ges retroaktiv verkan utan personen skulle behandlas som en kvinna till dess att könskorrigeringen vunnit laga kraft, vilket den inte hade gjort vid samtyckets lämnande. Mot bakgrund av det ansåg ordföranden att en prövning av hävning av faderskapspresumtionen skulle göras enligt 1 kap. 2 § FB, vilket skulle leda till att mannen skulle förklaras inte vara barnets far.

4 Motiveringar i förarbeten

4.1 Rättsutveckling

Den 3 december 1981 tillsattes en särskild utredare, som tog namnet inseminationsutredningen, för att utreda de juridiska frågor som var förknippade med insemination.⁶⁸ Anledningen till att en utredning ansågs behövas var att allt fler ofrivilligt barnlösa par hade börjat använda sig av insemination för att få barn. Det ansågs vara av största intresse att insemination rättsligt reglerades för att skydda de barn som föddes.⁶⁹ Utredningen överlämnade i september 1983 sitt huvudbetänkande *Barn genom insemination*.⁷⁰ Utredningen menade att insemination endast skulle få utföras om det var säkert att barnets intressen tillgodosågs.⁷¹ Det skulle vidare ses som ett botemedel mot att ett par inte kunde eller, på grund av exempelvis ärftliga sjukdomar, inte borde få biologiska barn tillsammans. Kvinnliga samkönade par ansågs därmed inte kunna få tillgång till behandlingen med motiveringen att de redan från början saknade förutsättningar för att få barn tillsammans på naturlig väg.⁷² Här noterar jag att båda situationerna som beskrivs är att två vuxna människor i en parrelation saknar möjlighet att på naturlig väg få ett barn tillsammans. Det gör dock en åtskillnad mellan en man och en kvinna som i teorin skulle kunna få biologiska barn tillsammans, och två kvinnor som inte kan det.

Utredaren ansåg vidare att insemination som behandling skulle ses som en ersättning för samlaget som fortplantningsmetod. Om kvinnliga samkönade par skulle ges tillgång till insemination skulle denna princip frångås. Utredningen tog upp att argument för att frångå principen skulle kunna vara att forskning från USA om barn som växt upp med två mammor visade att barnet inte påverkades på ett negativt sätt av det. Ett annat argument som togs upp var att samkönade och olikkönade par i större utsträckning skulle behandlas lika om kvinnliga samkönade par gavs tillgång till insemination. Utredningen konstaterade dock i att insemination inte var en mänsklig rättighet och att det bara skulle tillåtas om barnets bästa tillgodosågs, vilket enligt utredningen krävde att barnet fick växa upp med både en faders- och en modersgestalt. Utredningen föreslog därför att kvinnliga samkönade par inte skulle ges tillgång till insemination.⁷³

I utredningen diskuterades alternativet att faderskap för den sociala fadern uppnåddes genom att han adopterade sin hustrus barn. Han skulle genom faderskapspresumtionen redan anses vara barnets far men genom adoption skulle han förlora rätten att föra talan om hävande av faderskapet. Utredaren

---

⁶⁸ SOU 1983:42, s 3.

⁶⁹ SOU 1983:42, s 28.

⁷⁰ SOU 1983:42.

⁷¹ SOU 1983:42, s 14.

⁷² SOU 1983:42, s 41.

⁷³ SOU 1983:42, s 71.

anförde dock att fadern behövde bindas rättsligt vid barnet redan vid inseminationen och att en ansökan om adoption endast kunde göras för barn som redan var födda. Barnet behövde garanteras en far och även om mannen under graviditeten lovade att adoptera barnet när det var fött fanns det inget sätt att hålla honom vid sitt ord. Mot bakgrund av det ansågs adoption inte vara en lämplig lösning för att uppnå gemensamt föräldraskap.⁷⁴

Istället föreslogs att det rättsliga faderskapet skulle grundas på mannens samtycke till inseminationen, under förutsättning att barnet som kom till hade avlats genom inseminationen och inte genom samlag med annan man. Om barnet hade avlats genom inseminationen skulle mannen därmed inte med framgång kunna föra talan om att han inte var far till barnet, trots att han inte var barnets genetiska far. Den man som donerat sperma skulle inte ha några rättsliga band till barnet. För den man som var gift med en kvinna som fick barn genom insemination skulle rättsligt faderskap uppnås genom faderskapspresumtionen. För en sambo skulle faderskap uppnås genom faderskapsbekräftelse, eller genom dom om frivillig bekräftelse inte lämnades.⁷⁵

I den proposition som lades fram baserat på utredningen⁷⁶ föreslog regeringen att en ny bestämmelse om rättsligt faderskap vid insemination skulle införas i föräldrabalken. Enligt bestämmelsen skulle moderns make eller sambo anses vara far till det barn som kom till genom en insemination som han hade samtyckt till.⁷⁷ Regeringen menade, i linje med vad som hade uttryckts i utredningen, att ett barn behövde både en manlig och en kvinnlig förälder för att ha störst möjlighet att utvecklas väl och att insemination därmed bara skulle få utföras på en kvinna som var gift eller sambo med en man. I propositionen poängterades även att det var en förutsättning för att insemination skulle få genomföras att den man som samtyckte till inseminationen skulle vara beredd att ta på sig det faktiska faderskapet för barnet.⁷⁸

I propositionen diskuterades huruvida faderskapstalan skulle kunna föras mot spermadonatoren i de fall där det saknades samtycke till behandlingen från en annan man. Det ansågs dock inte vara till nytta för barnet att en man som aldrig hade för avsikt att bli far fastställdes som far till barnet mot sin vilja. Det togs upp att det skulle kunna fungera som en sanktion mot okontrollerad inseminationsverksamhet. Det ansågs dock vara en meningslös sådan eftersom fadern i sådana fall med största sannolikhet skulle vara mycket svår eller omöjlig att identifiera. Regeringen kom mot bakgrund av det fram till att det aldrig skulle vara möjligt att föra faderskapstalan mot donatören. Han skulle däremot självmant kunna bekräfta faderskapet och på så sätt bli rättslig far till barnet.⁷⁹

---

⁷⁴ SOU 1983:42, s 73f.

⁷⁵ SOU 1983:42, s 74ff.

⁷⁶ Prop. 1984/85:2.

⁷⁷ Prop. 1984/85:2, s 3.

⁷⁸ Prop. 1984/85:2, s 10f.

⁷⁹ Prop. 1984/85:2, s 14.

Regeringen tog i propositionen även upp att barnet fick anses ha en rätt att få kunskap om sitt genetiska ursprung. När barnet uppnått tillräcklig mognad ansågs det ha rätt att ta del av de uppgifter som fanns om donatorn, antingen genom att ta hjälp av socialnämnden eller genom att kontakta sjukhuset där inseminationen hade genomförts.⁸⁰ Samtidigt som vikten av att ett barn fick kunskap om sitt genetiska ursprung poängterades, föreslogs att den man som samtyckte till inseminationen skulle bli rättslig far till det barn som blev till även om inseminationen skedde utanför svensk sjukvård. Det skulle även gälla om det lämnade samtycket endast var muntligt. Regeringen menade att en eventuell tvist skulle kunna lösas genom domstolsprövning. Dessa ställningstagande motiverades inte närmare.⁸¹ När en insemination inte görs inom svensk sjukvård är det bara föräldrarna som har kunskap om barnets genetiska ursprung och barnet kan således inte ta hjälp av socialnämnden för att få reda på det. Ändå var det så lagstiftarna beslutade att lösa frågan för olikkönade par när inseminationslagen kom till. I utredningen *Olika vägar till föräldraskap* poängteras att lösningen inte närmare har motiverats eller diskuterats ur ett kritiskt perspektiv i senare förarbeten som rör föräldraskap vid insemination.⁸²

I lagutskottets betänkande om propositionen⁸³ uttalades att en reglering av insemination var nödvändig för att undvika att de barn som föddes hamnade i ett osäkert familjerättsligt läge. Så som regleringen hade sett ut tidigare hade den man som samtyckt till inseminationen kunnat väcka talan om upphävande av faderskap på grund av att han inte var barnets genetiska förälder. Det ansågs vara i barnets intresse att bättre faderskapsregler utformades.⁸⁴ Utskottet anförde vidare att den bestämmelse som föreslagits i propositionen resulterade i bättre faderskapsregler för barn som tillkommit genom insemination. Utskottet ansåg att det var lämpligt att mannen som samtyckt till inseminationen inte längre skulle kunna väcka talan om att häva faderskapspresumtionen, samt att faderskapet skulle kunna fastställas för den man som inte ville bekräfta faderskapet. Utskottet ansåg vidare att det var lämpligt att samtycke skulle ligga till grund för faderskap även när inseminationen utfördes utanför svensk sjukvård. Enligt utskottet var det den lösning som bäst tillgodosåg barnets behov av att tillförsäkras en far. Utskottet var enig med regeringen om att en eventuell tvist kunde lösas genom domstolsprövning och menade att avgörande för prövningen då skulle vara om mannen hade uttryckt en vilja att faktiskt agera som en far till barnet.⁸⁵

Efter att statens medicinsk-etiska råd⁸⁶ 1995 överlämnade rapporten *Assisterad befruktning – synpunkter på vissa frågor i samband med befruktning utanför kroppen* utarbetades promemorian *Behandling av*

---

⁸⁰ Prop. 1984/85:2, s 16.

⁸¹ Prop. 1984/85:2, s 20.

⁸² SOU 2016:11, s 572.

⁸³ Bet. 1984/85:LU10.

⁸⁴ Bet. 1984/85:LU10, s 8f.

⁸⁵ Bet. 1984/85:LU10, s 11f.

⁸⁶ Fortsättningsvis SMER.

ofrivillig barnlöshet inom Socialdepartementet.⁸⁷ Promemorian var ett led i arbetet med beredningen av de förslag som presenterats i SMER:s rapport, exempelvis införandet av äggdonation i samband med in-vitro-fertilisering.⁸⁸ Som en generell utgångspunkt uttalade regeringen att barn som tillkommit med donerade könsceller hade rätt att få kunskap om sitt genetiska ursprung.⁸⁹ Även andra former av assisterad befruktning, som insemination, togs upp i promemorian. Just frågan om insemination för kvinnliga samkönade par togs inte upp av regeringen. Det togs däremot upp av RFSL som var en av remissinstanserna. RFSL kritiserade att kvinnliga samkönade par inte har tillgång till insemination och menade att kvinnliga samkönade par ändå skaffade barn med hjälp av insemination, men att det skedde utanför svensk sjukvård vilket gav upphov till medicinska och etiska problem.⁹⁰ Det konstaterades dock att frågan om kvinnliga samkönade par skulle få tillgång till insemination skulle avvaktas tills utredningen om barn i homosexuella familjer har uttalat sig i frågan om homosexuella skulle ges möjlighet att ansöka om adoption.⁹¹ I den proposition som utformades efter departementspromemorian togs frågan därmed inte upp vidare.⁹²

Däremot togs rätten för donatorbarn att få kunskap om sitt genetiska ursprung upp i propositionen. Det framhölls att det var viktigt för barnet att få reda på sitt ursprung men att det behövde ske på ett sätt så att barnet inte tog skada av informationen. Det betonades att föräldrarna tidigt borde berätta för barnen att de har blivit till med hjälp av donerad sperma. I propositionen redovisades även resultatet av en undersökning som visade att en stor del av föräldrar som hade fått barn med hjälp av donerad sperma inte hade för avsikt att berätta det för barnen. I propositionen diskuterades därför hur barnets möjligheter att få kunskap om sitt genetiska ursprung skulle kunna stärkas. Ett förslag var att föra in uppgiften i folkbokföringen. I propositionen menade regeringen dock att barnet redan hade en möjlighet att ta hjälp av socialnämnden för att få reda på donatorns identitet och att en markering i folkbokföringen därför inte skulle vara till nytta för barnet. Regeringen poängterade även att utgångspunkten i svensk rätt när det gällde insemination var att den sociala fadern var den rättsliga fadern.⁹³

I februari 1999 tillsattes Kommittén om barn i homosexuella familjer⁹⁴ med uppdrag att utreda villkoren för barn som växte upp i familjer där föräldrarna var homosexuella. Kommittén skulle även undersöka skillnader mellan heterosexuella och homosexuella par gällande möjligheten till adoption och möjligheten att utses till särskilt förordnade vårdnadshavare. I uppdraget ingick vidare att ta ställning till om skillnaderna var sakligt motiverade och, om de inte var det, hur lagstiftningen kunde ändras för att eliminera omotiverad särbehandling av homosexuella par. Om kommittén

---

⁸⁷ Ds 2000:51.

⁸⁸ Ds 2000:51, s 3.

⁸⁹ Ds 2000:51, s 27.

⁹⁰ Ds 2000:51, s 28f.

⁹¹ Ds 2000:51, s 30.

⁹² Jämför prop. 2001/02:89, s 52ff.

⁹³ Prop. 2001/02:89, s 46f.

⁹⁴ Dir. 1999:5.

kom fram till att homosexuella skulle ges möjlighet att ansöka om adoption skulle kommittén även ta ställning till om kvinnliga samkönade par skulle ges tillgång till assisterad befruktning⁹⁵ och hur det rättsliga föräldraskapet i sådana fall skulle regleras. Kommittén betonade att det lagförslag som eventuellt skulle presenteras så långt det var möjligt skulle behandla samkönade och olikkönade par lika. Det innebar även att ta tillvara barnets rätt att veta sitt genetiska ursprung på samma sätt för samkönade par och deras barn som för olikkönade par och deras barn.⁹⁶

I januari 2001 presenterade kommittén sitt betänkande *Barn i homosexuella familjer*.⁹⁷ Angående adoption kom utredningen fram till att även samkönade par skulle ges möjlighet att gemensamt ansöka om adoption.⁹⁸ Därmed tog kommittén även ställning i frågan om insemination för kvinnliga samkönade par och ansåg att de skulle ges tillgång till insemination inom svensk sjukvård. I utredningen hänvisades till en enkätundersökning som gjorts av Statistiska centralbyrån på uppdrag av kommittén. Av den framgick att ungefär två tredjedelar av de som svarade hade kunnat tänka sig att skaffa barn genom privat insemination. Många svarade även att de hade valt privat insemination även om de fick tillgång till insemination inom svensk sjukvård.⁹⁹

I utredningen togs således även frågan om föräldraskap vid insemination utanför svensk sjukvård upp. Olika lösningar lades fram och diskuterades. Styvbarnsadoption ansågs vara en olämplig lösning då det endast skulle vara en möjlighet för registrerade partners och inte för sambos. Det riskerade att barnet endast fick en rättslig förälder om adoptionen inte gick igenom. Ett annat alternativ var att bara insemination enligt inseminationslagen, alltså inom svensk sjukvård, skulle leda till att båda mammor blev rättsliga föräldrar. Utredningen menade dock att det var olämpligt då det särbehandlade samkönade par i förhållande till olikkönade par.¹⁰⁰

I det förslag som slutligen lades fram valde utredningen istället att helt likabehandla samkönade och olikkönade par vid insemination både inom och utanför svensk sjukvård. Det skulle enligt utredningen införas en moderskapspresumtion som skulle innebära att båda kvinnor i ett samkönat partnerskap skulle presumeras vara föräldrar till de barn som kom till inom partnerskapet. I de fall kvinnorna inte var registrerade partners skulle moderns sambos bekräftelse av föräldraskap göra att hon skulle anses som rättslig förälder. För det fall moderns sambo inte ville bekräfta föräldraskapet skulle det gå att fastställa genom dom. Utredningen menade att den föreslagna lösningen i större utsträckning skulle tillgodose barnets behov av och rätt till två rättsliga föräldrar. I utredningen drogs paralleller till när olikkönade par får barn med hjälp av insemination utanför svensk

---

⁹⁵ SOU 2001:10, s 67.

⁹⁶ SOU 2001:10, s 69.

⁹⁷ SOU 2001:10, s 4.

⁹⁸ SOU 2001:10, s 18.

⁹⁹ SOU 2001:10, s 332f.

¹⁰⁰ SOU 2001:10, s 339.

sjukvård. Eftersom det sociala föräldrskapet i dessa fall går före det biologiska ansåg utredningen att samma princip kunde gälla kvinnliga samkönade par när inseminationen utfördes utanför svensk sjukvård. Det faktum att donatorn vid privat insemination fastställdes som rättslig far om han gav sig till känna kunde enligt utredningen leda till att kvinnliga samkönade par undanhöll donatorns identitet. Om moderns kvinnliga partner eller sambo istället skulle anses vara rättslig förälder skulle chanserna att paret avslöjade donatorns identitet öka och barn i denna situation skulle i större utsträckning få reda på sitt genetiska ursprung, menade utredaren.¹⁰¹

I utredningen diskuterades det faktum att insemination i homosexuella förhållanden kunde innebära att en homosexuell man donerade sperma för att själv kunna bli förälder, till skillnad från i heterosexuella förhållanden där donatorn i regel endast ville hjälpa ett par att få barn. I utredningen föreslogs att föräldraskapsfrågan kunde lösas genom att donatorn bekräftade faderskapet i de fall där donatorn ville ta aktiv del i barnets uppfostran. Förutsättningarna för detta scenario var att inseminationen gjordes privat samt att moderns sambo eller partner inte samtyckte till inseminationen. På samma sätt som för olikkönade par föreslog utredningen att det skulle krävas att modern godkände donatorns faderskapsbekräftelse.¹⁰²

Angående barnets kunskap om sitt genetiska ursprung föreslogs i utredningen att det skulle införas en bestämmelse i föräldrabalken om att donatorns identitet skulle antecknas i socialnämndens akt om faderskaps- eller moderskapsutredning. Barnet skulle på så sätt ha möjlighet att kunna ta del av dessa uppgifter. I utredningen poängterades att det inte skulle vara möjligt att tvinga ur föräldrarna sådan information men att socialnämnden kunde informera om vikten av att barnet fick kunskap om sitt genetiska ursprung. Det betonades vidare att det i heterosexuella förhållanden inte alls genomförs en faderskaps- eller moderskapsutredning och att socialnämnden även i de fallen blev beroende av att föräldrarna frivilligt lämnade information om donatorn.¹⁰³

Efter att betänkandet hade remissbehandlats utarbetades propositionen *Partnerskap och adoption*¹⁰⁴ inom regeringskansliet som behandlade kommitténs förslag om adoption och vårdnad.¹⁰⁵ Gällande assisterad befruktning för kvinnliga samkönade par föreslog regeringen att frågan skulle tas upp vid ett senare tillfälle. Några remissinstanser menade att de brister som fanns i regleringen av olikkönade par som får barn med hjälp av insemination utanför svensk sjukvård behövde ses över innan lagstiftningen kunde utökas till att omfatta även kvinnliga samkönade par. Regeringen uttryckte att det fanns en del argument som talade för att ge kvinnliga samkönade par tillgång till insemination inom svensk sjukvård, så som att

---

¹⁰¹ SOU 2001:10, s 340.

¹⁰² SOU 2001:10, s 341f.

¹⁰³ SOU 2001:10, s 342f.

¹⁰⁴ Prop. 2001/02:123.

¹⁰⁵ Prop. 2001/02:123, s 11.

möjligheten för barnet att ta reda på sitt genetiska ursprung skulle öka och att risken för att mamman eller barnet skulle drabbas av smittsamma sjukdomar genom inseminationen skulle minska. Regeringen ställde sig dock kritisk till de förslag som kommittén hade lagt fram om hur föräldraskapet skulle regleras för insemination utanför svensk sjukvård. De menade att förslagen i för stor utsträckning begränsade barnets möjlighet att få ett faderskap fastställt. Det i sin tur ansågs begränsa barnets rätt till kunskap om och kontakt med sin biologiska far.¹⁰⁶

Regeringen kritiserade även den föreslagna moderskapspresumtionen och anförde att faderskapspresumtionen grundade sig på tanken att en man och en kvinna som är gifta också är biologiska föräldrar till de barn som föds inom äktenskapet. Eftersom två kvinnor inte kan få biologiska barn tillsammans ansåg regeringen att samma antagande inte kunde göras när det gällde kvinnliga registrerade partners. Regeringen föreslog att gemensamt föräldraskap i dessa fall istället skulle kunna uppnås genom styvbarns adoption. De menade vidare att även andra lagtekniska lösningar för fastställande av föräldraskap behövde utredas innan man kunde ta ställning till om kvinnliga samkönade par skulle ges tillgång till assisterad befruktning. Enligt regeringen behövde framtida lagförslag ta större hänsyn till barnets rätt att få reda på sitt genetiska ursprung. Det behövde även i större utsträckning analysera vilken rätt och skyldighet den biologiska fadern skulle ha att ta på sig det rättsliga faderskapet, samt moderns kvinnliga partner eller sambos ställning. Regeringen betonade även att det var av största vikt att regleringen av kvinnliga samkönade pars föräldraskap överensstämde med övrig familjerättslig lagstiftning. Eftersom frågan avsågs tas upp vid ett senare tillfälle sades inte mer än så angående assisterad befruktning.¹⁰⁷

I propositionen tog regeringen däremot ställning i frågan om adoption för samkönade par. Regeringen föreslog bland annat att registrerade partners skulle ges möjlighet att ansöka om styvbarns adoption. Det motiverades med att det innebar en trygghet för barnet i form av rätt till underhåll och arv. Det ansågs också innebära en fördel för barnet i situationer där faderskapet för barnet inte hade kunnat fastställas och barnet således bara hade en rättslig förälder.¹⁰⁸ Regeringen anförde även att forskning visade på att samkönade par i samma utsträckning som olikkönade par hade förmågan att ge ett barn en trygg uppväxt.¹⁰⁹

Förslaget kritiserades från flera håll. En del remissinstanser menade att varje barn borde få tillgång till föräldrar av båda könen. Regeringen höll med om att det var viktigt för barn att ha både manliga och kvinnliga förebilder men menade att det kunde tillgodoses genom nära relationer med andra vuxna än just adoptivföräldrarna. Forskning på området gav stöd för att även samkönade par kunde tillgodose det behovet. Socialstyrelsen kritiserade

---

¹⁰⁶ Prop. 2001/02:123, s 34ff.

¹⁰⁷ Prop. 2001/02:123, s 36.

¹⁰⁸ Prop. 2001/02:123, s 26.

¹⁰⁹ Prop. 2001/02:123, s 24f.

förslaget med hänvisning till att det kunde bidra till att samkönade par inte medverkade till faderskapsutredningen och ansåg därför att en styvbarnsadoption inte skulle kunna komma i fråga förrän faderskapet hade fastställts. Regeringen anförde dock att det även kunde leda till att fler barn fick reda på vem deras biologiska far var. I situationer där en man hade bidragit med sperma för privat insemination men inte ville ta på sig det rättsliga föräldraskapet kunde mannen bekräfta faderskap och sedan medge att moderns partner adopterade barnet. På så sätt kunde mannen undvika det rättsliga föräldraskapet samtidigt som barnet fick möjlighet att få kännedom om sitt genetiska ursprung. Regeringen ansåg inte att det skulle krävas att faderskapet skulle vara fastställt för att en styvbarnsadoption skulle kunna äga rum. De hänvisade till att det fanns situationer där barnets mamma inte visste vem pappan var och att barnen i dessa fall inte skulle berövas den trygghet som styvbarnsadoption kunde innebära.¹¹⁰

Lagutskottet presenterade sedan ett betänkande med anledning av propositionen där det instämde med regeringen om att fler lösningar för reglering av föräldraskap behövde utredas. Någon tillgång till assisterad befruktning för kvinnliga samkönade par infördes därmed inte. Utskottet poängterade dock att det inte fanns några andra skäl att fördröja att en sådan möjlighet infördes och menade att regleringen av rättsligt föräldraskap så snart som möjligt skulle lösas.¹¹¹

Frågan fortsatte således att utredas inom regeringen och slutsatserna presenterades i promemorian *Föräldraskap vid assisterad befruktning för homosexuella*.¹¹² I promemorian presenterades förslag på hur det rättsliga föräldraskapet kunde regleras om kvinnliga samkönade par skulle ges tillgång till insemination inom svensk sjukvård. Regeringen tog dock inte ställning i frågan om sådan tillgång faktiskt skulle ges.¹¹³

I promemorian föreslogs att moderns kvinnliga partner eller sambo skulle anses vara mor till det barn som föddes till följd av en insemination. Förutsättningarna skulle vara att partnern eller sambon hade samtyckt till inseminationen, att inseminationen hade gjorts inom den svenska sjukvården, och att det var sannolikt att barnet har avlats genom inseminationen. Moderskapet skulle fastställas genom bekräftelse eller dom.¹¹⁴ Regeringen menade inledningsvis att ett barn som tillkom genom insemination borde garanteras två rättsliga föräldrar med hänsyn till den rättsliga, ekonomiska och sociala trygghet som det innebär. Den första frågan som diskuterades var om donatorn i vissa fall skulle bli rättslig förälder till barnet även om inseminationen utfördes inom svensk sjukvård, exempelvis när donatorn var en man som stod paret nära och ville ta viss del i uppfostran. Regeringen ansåg att det i denna del saknades skäl för att särbehandla kvinnliga samkönade par i relation till olikkönade par.

---

¹¹⁰ Prop. 2001/02:123, s 25ff.

¹¹¹ Bet. 2001/02:LU27, s 37.

¹¹² Ds. 2004:19.

¹¹³ Ds. 2004:19, s 36f.

¹¹⁴ Ds. 2004:19, s 47.

Regeringen menade vidare att lagstiftningen måste vara konsekvent och att det inte skulle vara lämpligt om regleringen av föräldraskap var upp till parternas vilja i varje enskilt fall. Slutsatsen blev att donatorn inte skulle ha rätt eller skyldighet att ta på sig det rättsliga faderskapet.¹¹⁵

Nästa fråga var hur gemensamt föräldraskap för paret skulle uppnås. Regeringen ansåg att styvbarnsadoption var en olämplig lösning av flera anledningar. Det skulle inte vara möjligt för sambor att bli gemensamma föräldrar eftersom endast registrerade partners och gifta par fick adoptera. Det skulle även innebära att barnet riskerade att växa upp med endast en rättslig förälder om någon av parterna skulle ändra sig innan adoptionen hade ägt rum. Regeringen hänvisade till den diskussion som förts gällande faderskapet för mannen i ett olikkönat par i samma situation. Regeringen poängterade att adoption även då hade ansetts vara en icke önskvärd lösning på faderskapsfrågan av samma anledningar som nu fördes fram. För olikkönade par blev istället samtycke till inseminationen det som låg till grund för rättsligt faderskap. Regeringen konstaterade att det inte fanns något skäl att reglera föräldraskapet för kvinnliga samkönade par på något annat sätt. Det föreslogs därmed att samtycke från moderns partner eller sambo skulle ligga till grund för föräldraskap.¹¹⁶

För insemination som utfördes utanför svensk sjukvård, antingen utomlands eller privat, föreslog regeringen däremot att faderskapet även fortsättningsvis skulle fastställas. Moderns kvinnliga partner eller sambo skulle således inte bli rättslig förälder till barnet. För att kunna uppnå gemensamt föräldraskap skulle moderns partner istället få ansöka om närståendeadoption av barnet.¹¹⁷ Regeringen ansåg att förslaget motiverades av de förhållanden som brukade råda vid privat insemination för kvinnliga samkönade par. De menade att det var vanligt att donatorn var en person som stod paret nära och som skulle finnas i barnets liv och eventuellt ha del i omvårdnaden om barnet. Regeringen hänvisade till den undersökning från SCB som togs upp i SOU 2001:10, som visade att 28 procent av de kvinnliga samkönade par som svarat att de ville skaffa barn hade valt privat insemination även om de fick tillgång till insemination inom svensk sjukvård. Regeringen hävdade att det ur ett barnperspektiv var viktigt att faderskapet fastställdes i sådana situationer. Barnet kunde annars berövas möjligheten till en nära kontakt med sin far om det skulle uppstå en konflikt mellan parterna. Regeringen föreslog därmed att samtycke till inseminationen från moderns partner eller sambo inte skulle ligga till grund för föräldraskap när inseminationen skedde utanför svensk sjukvård.¹¹⁸

Angående en moderskapspresumtion för den kvinnliga partnern till en kvinna som fick barn resonerade regeringen på samma sätt som i propositionen *Partnerskap och adoption*, nämligen att faderskapspresumtionen bygger på att det i de allra flesta fall är mannen i

---

¹¹⁵ Ds. 2004:19, s 49f.

¹¹⁶ Ds. 2004:19, s 51.

¹¹⁷ Ds. 2004:19, s 47.

¹¹⁸ Ds. 2004:19, s 52f.

äktenskapet som är biologisk far till de barn som föds inom äktenskapet. Eftersom två kvinnor saknar möjligheten att få biologiska barn tillsammans ansågs samma antagande inte kunna göras i dessa fall. Regeringen utvecklade resonemanget och anförde att en moderskapspresumtion för kvinnliga registrerade partners istället hade byggt på antagandet att barnet hade kommit till genom insemination inom svensk sjukvård, eftersom det var enda situationen där moderns partner, och inte den biologiska pappan, skulle anses vara rättslig förälder. Regeringen hänvisade återigen till undersökningen från SCB som ansågs visa att en stor del av kvinnliga samkönade par ville skaffa barn på andra sätt än genom insemination inom svensk sjukvård. Om en moderskapspresumtion infördes skulle det inte vara möjligt att fastställa faderskap i dessa fall. Regeringen menade vidare att moderns kvinnliga partner i en sådan situation däremot skulle kunna väcka talan om att hon inte var moder till barnet, och konstaterade att en sådan ordning inte ansågs önskvärd. Slutsatsen blev därmed att moderskapet för en partner eller sambo till en kvinna som fick barn med hjälp av insemination inom svensk sjukvård alltid skulle fastställas genom bekräftelse eller dom.¹¹⁹

Baserat på de förslag som presenterats i promemorian föreslog regeringen i propositionen *Assisterad befruktning och föräldraskap*¹²⁰ att insemination inom svensk sjukvård skulle bli tillåtet även för kvinnliga samkönade sambor och registrerade partners. Regeringen anförde att utgångspunkten för regler om assisterad befruktning var att det barn som blev till skulle ha två föräldrar och att barnet skulle vara fött av en av dessa. Anledningen till att tillgång till insemination inom svensk sjukvård för kvinnliga samkönade par inte hade införts tidigare berodde på att det inte hade ansetts vara tillräckligt utrett hur ett barn med samkönade föräldrar mår. Regeringen menade dock att det av den forskning som presenterades i *Barn i homosexuella familjer*, samt av det faktum att samkönade partners genom proposition *Partnerskap och adoption* hade givits möjlighet att gemensamt ansöka om adoption, fick anses utrett att samkönade par generellt sett hade förmågan att ge barn goda uppväxtförhållanden på samma sätt som olikkönade par. Regeringen anförde även att ett annat argument för att ge kvinnliga samkönade par tillgång till insemination inom svensk sjukvård var att barnet då skulle garanteras möjligheten att ta reda på sitt genetiska ursprung. När inseminationen utförs inom svensk sjukvård antecknas donatorns identitet och barnet har rätt att ta del av den informationen när det har uppnått tillräcklig mognad. Mot bakgrund av det ansåg regeringen att det inte längre var befogat att göra skillnad på kvinnliga samkönade par och olikkönade par, när det gällde tillgång till insemination inom svensk sjukvård.¹²¹

Angående det rättsliga föräldraskapet för moderns partner eller sambo föreslog regeringen samma lösning som presenterades i promemorian.¹²²

---

¹¹⁹ Ds. 2004:19, s 54f.

¹²⁰ Prop. 2004/05:137.

¹²¹ Prop. 2004/05:137, s 38f.

¹²² Prop. 2004/05:137, s 41.

Enligt förslaget skulle donatorn inte ha något rättsligt förhållande till barnet vilket motiverades med att det ur ett barnperspektiv var mer lämpligt att låta det sociala föräldraskapet väga tyngre än de biologiska förhållandena. Barnet ansågs också ha ett intresse av att garanteras två rättsliga föräldrar. Moderns partners eller sambos samtycke skulle ligga till grund för föräldraskap¹²³ som skulle fastställas genom bekräftelse eller dom.¹²⁴ Regeringen ansåg att möjligheten att ansöka om styvbarnsadoption var otillräcklig på grund av att det inte var möjligt för sambos att ansöka om adoption och för att barnet riskerade att bara få en rättslig förälder vid konflikt mellan parterna eller om adoptionen av någon annan anledning inte genomfördes.¹²⁵

Regeringen ansåg däremot inte att samma regler skulle gälla för insemination utanför svensk sjukvård. De hänvisade till vad som uttryckts i promemorian om att donatorn vid privat insemination ofta var en man som stod kvinnorna nära och som skulle ha kontakt med barnet under dess uppväxt. Även här användes SCB:s undersökning från 2000 som underlag för detta påstående. I dessa fall ansågs det ur ett barnperspektiv viktigt att faderskapet för den mannen kunde fastställas då barnet annars kunde gå miste om möjligheten till en nära kontakt med sin far vid en eventuell konflikt mellan paret och donatorn. Regeringen menade även att ett argument mot att regleringen av föräldraskap skulle omfatta även insemination utanför svensk sjukvård var att det skulle göra det svårare för homosexuella män att bli rättsliga fäder. I propositionen diskuterades om det var lämpligt att insemination vid utländskt sjukhus skulle omfattas av regleringen. Regeringen menade dock att sjukvården utomlands inte reglerades på samma sätt som i Sverige och att det inte var säkert att inseminationen genomfördes under samma kontrollerade former som inom svensk sjukvård. Det ansågs också kunna leda till svåra bedömningar för svenska myndigheter och ansågs därför inte lämpligt.¹²⁶ I ett utskottsbetänkande föreslog lagutskottet att riksdagen skulle anta regeringens lagförslag som presenterades i propositionen¹²⁷ vilket också gjordes den 3 juni 2005.¹²⁸ Lagändringarna trädde i kraft den 1 juli 2005.¹²⁹ I propositionen framhöll regeringen att frågan om föräldraskap för moderns kvinnliga partner eller sambo vid insemination utanför svensk sjukvård skulle fortsätta utredas.¹³⁰

---

¹²³ Prop. 2004/05:137, s 42f.

¹²⁴ Prop. 2004/05:137, s 44f.

¹²⁵ Prop. 2004/05:137, s 43.

¹²⁶ Prop. 2004/05:137, s 44.

¹²⁷ Bet. 2004/05:LU25.

¹²⁸ Rskr. 2004/05:284.

¹²⁹ SFS 2005:443.

¹³⁰ Prop. 2004/05:137, s 45.

4.2 Förslag som inte har resulterat i lagstiftning

2005 tillsattes således en utredare med uppdrag att vidare undersöka om föräldraskapsreglernas tillämpningsområde skulle utvidgas till att även omfatta insemination som utförts utanför svensk sjukvård. Utredaren skulle även överväga om moderskapet för en moders kvinnliga partner skulle presumeras på samma sätt som faderskapet för en gift man. Utredaren skulle dessutom ta ställning till om barnets möjlighet att ta reda på sitt genetiska ursprung behövde förbättras.¹³¹

Utredaren föreslog att föräldraskapsregleringen för en kvinna som var partner eller sambo med en kvinna som fick barn med hjälp av insemination skulle omfatta även de fall där insemination utfördes utanför svensk sjukvård. Vidare föreslogs att en föräldraskapspresumtion motsvarande faderskapspresumtionen skulle införas för moderns partner. Om modern var sambo med en kvinna skulle föräldraskapet fastställas genom bekräftelse eller dom.¹³² Utgångspunkterna för utredningen var att ta hänsyn till principen om barnets bästa, att värna om barnets intresse av att få tillgång till den trygghet som två rättsliga föräldrar ger, barnets intresse av att få kunskap om sitt genetiska ursprung och att eventuell särbehandling av kvinnliga samkönade par skulle vara sakligt motiverad.¹³³

I utredningen anfördes att den nuvarande regleringen av föräldraskap för samkönade par inte var önskvärd med hänsyn till barnets intresse av att i största möjliga mån tillförsäkras två rättsliga föräldrar. Utredaren menade att styvbarnsadoption var en osäker lösning och hänvisade till att detta även hade uttryckts i förarbeten till den första inseminationslagstiftningen. Adoptionsprocessen kan fördröjas eftersom det krävs att faderskapet för barnet har fastställts eller att faderskapstalan har lagts ner för att en adoption ska kunna genomföras. Det finns även risk att adoptionen inte går att genomföra, exempelvis om paret inte är registrerade partners. Det skulle då innebära att barnet bara får en rättslig förälder i de fall där donatorn inte kan fastställas som far. Utredaren ansåg mot bakgrund av detta att barnets intressen bättre skulle tillgodoses genom en reglering där samlevnaden och samtycket var avgörande för föräldraskapet, precis som för olikkönade par. För att värna om barnets intresse att få kunskap om sitt genetiska ursprung ansåg utredaren att det istället skulle införas incitament som ökade chansen för att par valde att inseminera sig inom svensk sjukvård.¹³⁴

I utredningen bemöttes argumentet att donatorn till kvinnliga samkönade par ofta var en nära vän till paret som vill ta del i omvårdnaden och skulle ha en aktiv roll i barnets liv. Utredaren menade att detta argument delvis grundade sig på en gammal undersökning från år 2000. I undersökningen hade

---

¹³¹ Dir. 2005:115, se SOU 2007:3, s 125.

¹³² SOU 2007:3, s 75.

¹³³ SOU 2007:3, s 76f.

¹³⁴ SOU 2007:3, s 78f.

förvisso över hälften av kvinnorna svarat att de önskade en för dem känd man som donator. Av undersökningen framgick dock inte huruvida de ville att mannen skulle bli rättslig förälder till barnet eller om de önskade att deras partner eller sambo skulle bli rättslig förälder till barnet. Utredaren poängterade att det därmed inte kunde dras några större slutsatser av undersökningen, särskilt inte eftersom det då var sex år sedan den genomfördes.¹³⁵

Utredaren hänvisade även till vad Riksförbundet för homosexuella, bisexuella, transpersoners och queeras rättigheter¹³⁶, samt Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning¹³⁷, hade uttryckt i sina remissvar till Ds 2004:19. De menade att de fall där en kvinna i ett samkönat par önskade att donatorn skulle bli rättslig förälder istället för den kvinnliga partnern var ovanliga. Det kunde dock förekomma fall där modern hade en önskan om att möjligheten för ett barn att ha tre rättsliga föräldrar skulle införas i svensk rätt. Det var således vanligare att donatorn inte avsåg bli rättslig förälder till barnet. Att gällande lagstiftning ändå utgår från den situationen menade utredaren inte var förenligt med barnets bästa. Det får konsekvensen att barnet riskerar att bara få en rättslig förälder i de fall där faderskapet inte kan fastställas. Dessutom får barnet bara en rättslig relation till en av dess två sociala föräldrar när moderns partner inte anses vara rättslig förälder. Utredaren ansåg vidare att det inte var lämpligt att ha olika regler för föräldraskap vid insemination utanför svensk sjukvård beroende på om föräldrarna var samkönade eller olikkönade. Utredaren menade att regleringen för samkönade par inte tillgodosåg barnets intressen eftersom barnet riskerade att bara få en rättslig förälder. RFSL menade dessutom att särbehandlingen av kvinnliga samkönade par resulterade i att det kvinnliga föräldraskapet underställdes det manliga.¹³⁸

I utredning diskuterades barnets rätt att få kunskap om sitt genetiska ursprung. Enligt utredaren var det faktum att det i ett samkönat par var uppenbart att bara den ena föräldern var genetisk förälder en omständighet som talade för att det fördes en mer öppen dialog om barnets genetiska ursprung i dessa familjer. Utredaren poängterade att det i vissa fall inte ens var känt för föräldrarna vem den genetiska fadern till barnet var, om inseminationen hade utförts i ett land som tillät anonyma donatorer exempelvis. Utredaren menade dock att öppenheten om barnets genetiska ursprung i de fall där föräldrarna hade kunskap om donatorns identitet kunde öka genom de föreslagna lagändringarna. Donatorn kunde bli mer villig att ge sig till känna om han visste att han inte kunde bli rättslig far till barnet, och paret kunde bli mer benägna att uppge vem donatorn var om de visste att det inte fanns en risk för att en faderskapstalan skulle väckas.¹³⁹

---

¹³⁵ SOU 2007:3, s 79f.

¹³⁶ Fortsättningsvis RFSL.

¹³⁷ Fortsättningsvis HomO.

¹³⁸ SOU 2007:3, s 80f.

¹³⁹ SOU 2007:3, s 82f.

Angående moderskapspresumtion uttrycktes i utredningen att det inte fanns några hållbara argument mot att ha samma reglering för samkönade par som för olikkönade. Utredaren menade att det inte kunde anses vara någon skillnad på mannen i ett äktenskap där kvinnan blir gravid med donerad sperma, och kvinnan i ett partnerskap där den andra kvinnan blir gravid på samma sätt. I båda fallen är det bara den kvinna som föder barnet som har en genetisk koppling till barnet. Även om en sådan reglering innebar en begränsning i barnets möjlighet att få kunskap om sitt genetiska ursprung ansåg utredaren att det inte kunde användas som ett argument för särbehandling av samkönade par eftersom det fungerade på samma sätt för olikkönade par. Även föräldraskapet för moderns sambo skulle regleras på samma sätt som för olikkönade par, nämligen genom bekräftelse eller dom under förutsättning att sambon hade samtyckt till inseminationen.¹⁴⁰

Utredaren ansåg sammanfattningsvis att det skulle vara samlevnaden och samtycket som skulle vara avgörande för det rättsliga föräldraskapet, inte de biologiska förhållandena. Utredaren menade vidare att det skulle vara en utgångspunkt för regleringen att ett par som genomgick en insemination tillsammans också avsåg att bli gemensamma rättsliga och sociala föräldrar till det barn som kom till av behandlingen. Donatorns eventuella intresse av att bli aktiv förälder till barnet inte skulle tillgodoses på bekostnad av moderns kvinnliga partner eller sambos föräldraskap.¹⁴¹ Förslagen i utredningen ledde inte till lagstiftning.¹⁴²

2013 tillsattes en utredare för att undersöka utökade möjligheter till behandling av ofrivillig barnlöshet.¹⁴³ Utredningen redovisade delbetänkandet *Assisterad befruktning för ensamstående kvinnor* den 16 maj 2014¹⁴⁴ och sitt slutbetänkande *Olika vägar till föräldraskap* i februari 2016.¹⁴⁵ Betänkandet har remissbehandlats.¹⁴⁶ På grund av att betänkandet presenterades så nyligt har den inte resulterat i en proposition än.

Fokus för min studie är de motiveringar som finns i de förarbeten som dagens reglering grundar sig på. Även utredningar som inte har resulterat i lagstiftning är intressanta, då det faktum att de inte har lett till lagstiftning även det säger något om svensk rätt. Denna utredning har dock begränsad relevans för min framställning då den inte har behandlats färdigt än. Den är framförallt intressant för att visa på att frågan fortfarande är aktuell och för att ge en bild av på vilket håll lagstiftning, i varje fall i utredningsstadiet, är på väg. I det följande ska jag därför bara kort redogöra för vilka förslag angående föräldraskap vid insemination som presenteras i den.

---

¹⁴⁰ SOU 2007:3, s 85f.

¹⁴¹ SOU 2007:3, s 83.

¹⁴² SOU 2016:11, s 571.

¹⁴³ Dir. 2013:70.

¹⁴⁴ SOU 2014:29.

¹⁴⁵ SOU 2016:11, s 4.

¹⁴⁶ Ju2016/01712/L2.

I utredningen föreslås att samtycke inte ska ligga till grund för varken rättsligt faderskap för olikkönade par eller för rättsligt föräldraskap för samkönade par om inseminationen har utförts utanför sjukvården. I dessa fall får partnern ansöka om att närståendeadoptera barnet för att bli rättslig förälder. Vid insemination inom utländsk sjukvård krävs att barnet ska ha rätt att få information om sitt genetiska ursprung för att samtycket ska ligga till grund för föräldraskap eller faderskap. Det ska även krävas att inseminationen har utförts vid en behörig sjukvårdsinrättning. Förslagen motiveras med att barnet har en rätt att få kunskap om sitt ursprung och att regleringen av föräldraskap och faderskap således ska ge ett incitament att välja former av assisterad befruktning där denna rättighet garanteras.¹⁴⁷

---

¹⁴⁷ SOU 2016:11, s 40f.

5 Rättigheter

5.1 Barnets bästa

Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen, antogs av FN:s generalförsamling den 20 november 1989. Den 2 september 1990, efter att 20 stater hade ratificerat den, trädde konventionen i kraft och blev därmed juridiskt bindande.¹⁴⁸ Sverige ratificerade konventionen efter beslut i riksdagen den 21 juni 1990.¹⁴⁹ I utredningen *Barnets bästa i främsta rummet* argumenterades för att Sverige inte skulle inkorporera barnkonventionen som lag i svensk rätt med motiveringen att konventionen innehåller flera vaga formuleringar och mål som är avsedda att införas successivt, vilket skulle göra den svår att tillämpa direkt i domstolar. Det ansågs vara mer lämpligt att istället gå igenom de lagar som rörde barn och försäkra att de stämde överens med barnkonventionen.¹⁵⁰ I propositionen som följde diskuterades frågan om inkorporering inte närmare.¹⁵¹ Barnkonventionen är således inte lag i Sverige men som stat är vi ändå rättsligt bundna av dess innehåll.¹⁵²

Av barnkonventionens artikel 3 i framgår att barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla beslut som rör barn. Vid utformandet av artikeln togs beslutet att använda en öppen formulering. I den engelska ursprungstexten används formuleringen "*the best interests of the child shall be a primary consideration*". Att den obestämda formen "a primary" används istället för bestämd form motiverades med att artikeln skulle gå att tillämpa på alla beslut som rör barn och en vidare formulering valdes således för att få till stånd ett brett tillämpningsområde. Bestämmelsen blev på det sättet en portalparagraf som innebär att barnets bästa är en aspekt att ta hänsyn till i frågor som rör barn. Att det är i obestämd form innebär även att barnets bästa inte ska vara ensamt avgörande i alla frågor som rör barn utan att principen vid behov kan vägas mot andra intressen. Det är dock en princip som väger tungt och barnets bästa ska således *alltid* beaktas i frågor som rör barn. Om andra intressen bedöms väga tyngre ska redovisas varför.¹⁵³

Barnets bästa är en mångfacetterad rättighet. Det är för det första en materiell rättighet att barnets bästa ska sättas i främsta rummet i beslut som rör barnet. Barnets bästa innebär även att om en lagregel kan tolkas på flera olika sätt ska den tolkning som bäst tar tillvara barnets bästa ges företräde. För det tredje är barnets bästa även en vägledning för beslutsprocesser på så

---

¹⁴⁸ SOU 2016:19, s 87.

¹⁴⁹ SOU 1997:116, s 15.

¹⁵⁰ SOU 1997:116, s 19.

¹⁵¹ SOU 2016:19, s 119.

¹⁵² SOU 2016:19, s 124.

¹⁵³ SOU 1997:116, s 127ff.

sätt att det i alla frågor som rör barn ska utredas vilka konsekvenser olika beslut kan få för ett barn eller barn som grupp.¹⁵⁴

Barnets bästa är ett dynamiskt begrepp och dess betydelse ändras därmed över tid.¹⁵⁵ När det gäller rättsligt föräldraskap vid insemination var innebörden av barnets bästa från början att det blivande barnet skulle få växa upp med både en moders- och en fadersgestalt.¹⁵⁶ Efter hand som samhället utvecklades ändrades betydelsen av barnets bästa till att vara att barnet skulle få två rättsliga föräldrar, oavsett kön, från födseln.¹⁵⁷ I propositionen som föreslog den lagändring som gav ensamstående kvinnor rätt till insemination inom svensk sjukvård, uttalades att även en rättslig förälder kunde anses tillgodose barnets bästa.¹⁵⁸ I det betänkande som föregick propositionen poängteras dock att huvudregeln för barnets bästa är att barnet ska få två rättsliga föräldrar direkt från födseln.¹⁵⁹ Enligt min mening kan det tolkas som att, när det finns två vuxna som avser bli rättsliga föräldrar, barnets bästa bör innebära att barnet får båda dessa som rättsliga föräldrar redan vid födseln.

5.2 Barnets rätt att få kunskap om sitt genetiska ursprung

Redan 1985 när inseminationslagen stiftades betonades rätten för barn som kommer till med hjälp av givarinsemination att få kunskap om sitt genetiska ursprung.¹⁶⁰ Även i barnkonventionens sjunde artikel stadgas att barnet har rätt att få vetskap om sina föräldrar. Artikelns ansågs från början endast gälla adopterades rätt att få kunskap om sina biologiska föräldrar. Senare blev artikeln aktuell även när det gällde barn som blev till med hjälp av assisterad befruktning med donerade könsceller. Idag är det allmänt vedertaget att rätten att få kunskap om sitt genetiska ursprung även gäller för donatorbarn. Olika konventionsstater har tolkat artikel 7 på olika sätt och det har därför diskuterats om den även innefattar en rätt att få kunskap om donatorns identitet. Det finns inte något klart svar men mycket tyder på att donatorbarn, enligt artikel 7, får anses ha rätt att få kunskap om donatorns identitet.¹⁶¹

Idag regleras insemination i 6 kap. LGI. 6 kap. 4 § LGI stadgar att uppgifter om donatorn ska antecknas i en särskild journal som ska bevaras i minst 70 år. Utöver identiteten på donatorn antecknas även andra uppgifter som kroppsbyggnad, hårfärg eller yrke.¹⁶² Enligt 6 kap. 5 § har den som

---

¹⁵⁴ SOU 2016:19, s 101f.

¹⁵⁵ SOU 2007:3, s 76.

¹⁵⁶ SOU 1983:42, s 71.

¹⁵⁷ Prop. 2004/05:137, s 39.

¹⁵⁸ Prop. 2014/15:127, s 12.

¹⁵⁹ SOU 2014:29, s 10.

¹⁶⁰ Prop. 1984/85:2, s 26f.

¹⁶¹ Stoll, 2008, s 29ff.

¹⁶² Prop. 1984/85:2, s 27.

avlats genom insemination med donerade spermier rätt att ta del av de uppgifter om donatorn som antecknats i sjukhusets särskilda journal när han eller hon har uppnått tillräcklig mognad. Om barnet är tillräckligt moget för sådan information får tas ställning till i varje enskilt fall men enligt förarbeten inträffar det i regel inte förrän barnet är i övre tonåren.¹⁶³ Vidare följer av 6 kap. 5 § att socialnämnden är skyldig att hjälpa den som har anledning att anta att han eller hon har avlats genom sådan insemination att ta reda på om det finns några uppgifter antecknade i en särskild journal.

Nämnda bestämmelser gäller endast om barnet blir till med hjälp av insemination inom svensk sjukvård. Vid privat insemination eller insemination utomlands finns ingen sådan rättighet lagstadgad. I Sverige anses barnets rätt att få kunskap om sitt genetiska ursprung vara en rättighet som ska värnas. Som ett sätt att göra detta har man reglerat föräldraskapet för kvinnliga samkönade par på ett sätt som ger incitament att genomgå insemination, eller annan form av assisterad befruktning, inom svensk sjukvård.¹⁶⁴ Trots att det är en viktig rättighet har lagstiftaren valt en annan lösning för olikkönade par. Där blir både mannen och kvinnan rättsliga föräldrar från födseln, under förutsättning att mannen har samtyckt till inseminationen. Olikkönade par har därmed inte samma incitament att välja insemination inom svensk sjukvård. När det gäller barnets möjlighet att få kunskap om sitt genetiska ursprung blir den helt beroende av att föräldrarna vet vem donatorn är och väljer att berätta för barnet. Om inseminationen har skett i ett land där anonyma donatorer är tillåtna kan barnet aldrig få reda på vem dess genetiska förälder är.

Även om barnet blir till genom insemination inom svensk sjukvård krävs i praktiken att föräldrarna informerar om tillkomstsättet för att barnet ska kunna utnyttja sin rätt att få information om donatorns identitet. När insemination reglerades ansågs frågan om hur barnet skulle få reda på sitt tillkomstsätt inte vara en fråga som var lämplig att rättsligt reglera. Ansvaret lades på föräldrarna att upplysa barnet när det hade nått tillräcklig mognad. Det framhölls också att det kunde finnas situationer där det inte var förenligt med barnets bästa att berätta om barnets tillkomstsätt. I propositionen uttalades dock att vikten av öppenhet och ärlighet kring barnets genetiska ursprung skulle poängteras för de blivande föräldrarna på det sjukhus där inseminationen utfördes.¹⁶⁵

5.3 Ingen rätt till barn

I propositionen *Behandling av ofrivillig barnlöshet*¹⁶⁶ hänvisar regeringen till vad SMER har uttalat angående olika metoder för att avhjälpa ofrivillig barnlöshet. SMER menar att det krävs en avvägning mellan olika intressen

---

¹⁶³ Prop. 1984/85:2, s 16.

¹⁶⁴ Prop. 2004/05:137, s 39.

¹⁶⁵ Prop. 1984/85:2, s 15.

¹⁶⁶ Prop. 2001/02:89.

när samhället medverkar till fortplantning. Det poängteras att alla metoder inte kan anses vara godtagbara ur ett etiskt perspektiv. SMER uttrycker att utvecklingen av de metoder som finns för att avhjälpa barnlöshet har bidragit till att möjligheten att få barn mer och mer har börjat ses som en rättighet. Eftersom reproduktion i dessa fall dock åstadkoms med samhällets hjälp har samhället ett särskilt ansvar att inte bidra till fortplantning när det kan innebära risker för det presumtiva barnet eller när det kan skada den humanistiska människosynen. SMER menar med bakgrund av det att det inte finns någon rätt till barn bara för att det finns medicinska och tekniska möjligheter att åstadkomma en graviditet.¹⁶⁷ Att det inte finns någon rätt till barn har även uttryckts i andra förarbeten som behandlar assisterad befruktning.¹⁶⁸

---

¹⁶⁷ Prop. 2001/02:89, s 22f.

¹⁶⁸ Se t.ex. SOU 1983:42, s 71 och prop. 2014/15:127, s 11.

6 Analys

6.1 Särbehandlingen av kvinnliga samkönade par

Det finns tre huvudsakliga skillnader mellan föräldraskapsreglerna för en kvinna i en samkönad relation och faderskapsreglerna för en man i en olikkönad relation, när paret får barn med hjälp av insemination utanför svensk sjukvård. För det första finns det ingen motsvarighet till faderskapspresumtionen för en kvinna vars fru eller partner föder barn. En man som är gift med modern presumeras vara far till de barn som föds inom äktenskapet, enligt 1 kap. 1 § FB. Bestämmelsen är tillämplig även om barnet har kommit till med insemination utanför svensk sjukvård med donerad sperma, och mannen därmed inte är genetisk far till barnet. När två kvinnor får barn med hjälp av insemination utanför svensk sjukvård finns ingen presumtion enligt vilken den kvinna som inte föder barnet ska anses vara rättslig förälder. När inseminationen görs inom svensk sjukvård kan den andra kvinnan bekräfta föräldraskapet, men inte heller det är möjligt vid insemination utanför svensk sjukvård. Det krävs att den andra kvinnan ansöker om att närståendeadoptera barnet för att bli rättslig förälder. För en man räcker det att han har samtyckt till inseminationen, trots att den utförs utanför svensk sjukvård, för att han enligt faderskapspresumtionen ska anses som rättslig förälder. I förarbeten motiveras detta med att faderskapspresumtionen i de flesta fall leder till att den som blir rättslig far även är genetisk far. Eftersom det inte är möjligt för två kvinnor att båda vara genetiska föräldrar till barnet är det inte heller lämpligt med en moderskapspresumtion, enligt lagstiftaren.

Den andra stora skillnaden är att en man i en olikkönad relation kan bli rättslig förälder även om han inte är gift med modern och inseminationen har utförts utanför svensk sjukvård. Enligt svensk rätt blir han rättslig förälder till barnet genom bekräftelse av föräldraskapet, under förutsättning att han har samtyckt till inseminationen. För en kvinna som är sambo med modern finns ingen möjlighet att bli rättslig förälder på motsvarande sätt vid insemination utanför svensk sjukvård. Även om kvinnan har samtyckt till insemination på sin sambo kan hon på den grunden inte bekräfta föräldraskapet. Hon kan inte heller ansöka om att närståendeadoptera barnet eftersom endast makar och registrerade partners har den möjligheten. Hon kan därmed inte bli rättslig förälder till barnet såvida hon inte gifter sig med modern och sedan ansöker om närståendeadoption.

Den tredje skillnaden mellan olikkönade och kvinnliga samkönade par är parternas rättigheter och skyldigheter för det fall att någon av dem ändrar sig angående föräldraskapet. En man som har samtyckt till insemination på sin fru ska anses som barnets far enligt faderskapspresumtionen i 1 kap. 1 § FB, även vid insemination utanför svensk sjukvård med donerad sperma. Han

kan inte med framgång väcka talan om att han inte är barnets far trots att han inte är barnets genetiska far. Det är inte heller möjligt för barnet att med framgång väcka talan om att mannen inte ska anses vara dess far. På motsvarande sätt ska den man som har samtyckt till insemination utanför svensk sjukvård på sin sambo, enligt 1 kap 6 § FB, anses som far till barnet. Om mannen vägrar bekräfta faderskapet kan han därmed, med stöd av denna bestämmelse, genom dom fastställas som far till barnet. Detsamma gäller om modern vägrar godkänna mannens faderskapsbekräftelse. Om modern istället är i ett samkönat förhållande och genomgår insemination utanför svensk sjukvård går det inte att binda hennes maka eller sambo vid föräldraskapet mot hennes vilja. Makan eller sambon har inte heller någon möjlighet att få sitt föräldraskap fastställt om modern ändrar sig. Istället ska faderskapet utredas och fastställas enligt 2 kap. 1 § FB.

6.2 Heteronormativiteten i svensk föräldraskapsreglering

I flera förarbeten som gäller insemination har uttryckts att det sociala föräldraskapet är viktigare än det genetiska. När det gäller olikkönade par har det ansetts så mycket viktigare att frågan om faderskapsutredning för att fastställa den genetiska fadern inte ens togs upp i de förarbeten från 80-talet som än idag ligger till grund för gällande faderskapslagstiftning. Inte heller diskuterades vilka konsekvenser det kunde få för barnets möjligheter att få kunskap om sitt genetiska ursprung att ge det sociala föräldraskapet företräde framför det genetiska. Istället framhölls att barn hade rätt till och behov av både en faders- och en modersgestalt. Trots att det har gått trettio år sedan dessa uttalanden kan spår av samma argumentation urskönjas än idag.

Kvinnliga samkönade par har idag tillgång till insemination inom svensk sjukvård, då de anses ha möjlighet att ge barn lika goda uppväxtförhållanden som olikkönade par. I den situationen väger också det sociala föräldraskapet tyngre än det genetiska. Om insemination utförs utanför svensk sjukvård blir föräldraskapet dock olika beroende på vilken sexualitet föräldrarna har. Då anses det sociala föräldraskapet för kvinnliga samkönade par inte vara så viktigt att det ska ges företräde framför det genetiska förhållandet. I förarbeten hänvisas till barnets rätt att få kunskap om sitt ursprung, vilket är en viktig rättighet att värna om. Trots att frågan har behandlats upprepade gånger under de trettio år som har gått sedan de första förarbeten gällande insemination kom, har dock det sociala faderskapets företräde framför det genetiska när det gäller olikkönade par stått fast. I den situationen värnas inte barnets rätt att få kunskap om sitt genetiska ursprung. Det visar att det kvinnliga samkönade föräldraskapet bara accepteras under vissa förutsättningar, nämligen om inseminationen görs inom svensk sjukvård. Samma krav ställs inte på olikkönade par utan för dem är det sociala föräldraskapet alltid det viktigaste. Det ger uttryck för ståndpunkten att en man och en kvinna är ett fullvärdigt föräldrapar. Det

tyder även på att två kvinnor inte anses vara ett fullvärdigt föräldrapar i samma utsträckning. Två kvinnor accepteras bara som föräldrar om det, genom faderskapsutredningen, inte går att fastställa en far. Här yttrar sig heteronormativiteten i att de båda sexualiteterna sorteras in i en hierarki där homosexualitet är underordnad heterosexuallitet. Två kvinnor är en andrahandslösning och en kvinna och en man ses som det mest önskvärda.

Innan inseminationsverksamheten rättsligt reglerades var det möjligt för en man att häva faderskapet på grund av att han inte var genetisk far till barnet. Det ansågs inte önskvärt och när inseminationslagstiftningen kom till fokuserade lagstiftaren därför på hur den sociala fadern skulle kunna bindas vid det rättsliga faderskapet, trots avsaknaden av genetiskt band mellan honom och barnet. Än idag är lagstiftningen utformad så att mannen inte kan slippa ifrån rättsligt ansvar för barnet om han har samtyckt till inseminationen. Enda undantaget är om en annan man tar på sig rollen som rättslig förälder. Det kan exempelvis vara om donatorn vid privat insemination bekräftar faderskapet och både mannen och kvinnan godkänner hans bekräftelse. I annat fall kan mannen i förhållandet inte undgå att bli rättslig förälder till barnet och donatorn får inget rättsligt förhållande till barnet. När regleringen av föräldraskap utformades fanns inte samma fokus på att en kvinna i samma situation skulle kunna bindas vid det rättsliga föräldraskapet. Den kvinna som inte föder barnet blir som sagt inte rättslig förälder till barnet trots att hon har samtyckt till inseminationen, om den utförs utanför svensk sjukvård. Hon har inte heller någon skyldighet att ta på sig det rättsliga föräldraskapet på samma sätt som en man i samma situation har. Eftersom det krävs att hon ansöker om att närståendeadoptera barnet kan hon när som helst dra sig ur om hon ändrar sig. Det finns då ingen möjlighet att fastställa föräldraskapet för henne. Om faderskapet inte fastställs blir konsekvensen då att barnet bara får en rättslig förälder.

I den historiska kontext som regleringen skapades var det viktigt att barnet fick tillgång till både en mor och en far. Idag anses samkönade par, på samma sätt som olikkönade par, kunna ge ett barn goda uppväxtförhållanden. Det borde därmed idag anses viktigt att barnet får tillgång till båda sina mammor. Regleringen har dock utformats så att det är kvinnan som föder barnet och mannen som donerar sperma som barnet har rätt till en kontakt med. Det bygger på en heteronormativ föreställning om att ett barn behöver en moders- och en fadersgestalt. Barnets rätt till kunskap om sitt genetiska ursprung kan inte anses vara ett hållbart argument eftersom regleringen för olikkönade par inte tar samma hänsyn till detta. Det är även en särreglering för kvinnliga samkönade par endast på grund av deras sexualitet. Heteronormativitet bygger bland annat på den heterosexuella matrisens logik, där män och kvinnor ses som motsatser och definieras genom sin åtrå för varandra. Det som inte passar in i matrisen, som kvinnliga samkönade par, drabbas av allt från fängelsestraff till särbehandling. Särregleringen av kvinnliga samkönade par, i relation till olikkönade par, kan därmed ses som ett uttryck för heteronormen i svensk lagstiftning.

Som sagt ovan kan en man som donerar sperma för privat insemination till ett olikkönat par inte anses som rättslig far till barnet som kommer till, om inte både han och paret är överens om det. Om en man däremot donerar sperma till ett kvinnligt samkönat par ska han anses som rättslig förälder till det barn som föds, förutsatt att hans identitet uppges eller blir känd genom faderskapsutredningen. Hans genetiska band till barnet ligger då till grund för rättsligt föräldraskap. I situationen med ett olikkönat par är alltså donatorn, och därmed det genetiska förhållandet, utbytbar mot den sociala föräldern, alltså pappan. När det gäller ett kvinnligt samkönat par är donatorn inte längre utbytbar. Enda skillnaden mellan dessa situationer är att den sociala föräldern är en kvinna istället för en man. Enligt svensk lagstiftning är alltså en man utbytbar mot en annan man, men inte mot en kvinna. Det kvinnliga föräldraskapet får därmed sägas värderas lägre än det manliga. En man som inte alls avser att bli förälder anses mer lämplig som rättslig förälder än den kvinna som avser uppfostra barnet tillsammans med mamman. Lagstiftaren motiverar detta med att barnet har rätt att få kunskap om sitt genetiska ursprung. Det förklarar dock inte hur det kommer sig att samma situation behandlas olika beroende på om föräldrarna är en man och en kvinna eller två kvinnor. Den enda slutsatsen jag kan dra är därför att det heterosexuella föräldraparet värderas högre än det homosexuella. Det kan sägas vara ett uttryck för heteronormativitet. När det finns en man med i föräldraparet behöver donatorn inte ha någon roll i föräldraskapet. När donatorn är enda mannen i sammanhanget behöver han däremot få en roll.

Intressant att notera är att det i förarbeten har uttalats att det inte skulle vara en lämplig sanktion mot otillåten inseminationsverksamhet att tvinga en man som inte haft för avsikt att bli rättslig far att bli det mot sin vilja. Trots detta är det precis det som händer när kvinnliga samkönade par får barn med hjälp av insemination utanför svensk sjukvård. Den genetiska faderns identitet ska då utredas för att kunna fastställa honom som far mot sin vilja. Samtidigt hindras den kvinna som avsåg bli förälder till barnet från att bli rättslig förälder från barnets födsel. En sanktion som inte är lämplig för olikkönade par anses lämplig när paret består av två kvinnor. Det ger tydligt uttryck för heteronormativitet då ett normativt föräldrapar med en man och en kvinna skyddas i mycket större utsträckning i svensk lagstiftning än vad ett föräldrapar som bryter mot normen gör. Det normativa föräldraparet får även privilegier som det icke-normativa föräldraparet inte åtnjuter, så som att de har möjlighet att bli gemensamma rättsliga föräldrar till ett barn även om de genomgår insemination utanför svensk sjukvård. Även det ger uttryck för heteronormativiteten i svensk lagstiftning.

Även när närståendeadoption som medel för att uppnå gemensamt föräldraskap har diskuterats har olika argument förts fram beroende på om det gäller kvinnliga samkönade par eller olikkönade par. I utredningen *Barn genom insemination*¹⁶⁹ argumenterades mot närståendeadoption när det gällde olikkönade par. Det ansågs vara en för osäker lösning för barnet eftersom en ansökan om adoption bara kunde lämnas för ett barn som redan

---

¹⁶⁹ SOU 1983:42.

var fött. Det fanns därför risk att mannen ändrade sig under graviditeten och att barnet då blev utan far, eftersom det inte fanns något sätt att binda honom vid faderskapet. Det framhölls att det var nödvändigt med en reglering som garanterade det blivande barnet en far redan från det att inseminationen genomfördes. Även när det gäller kvinnliga samkönade par har adoption ansetts som en olämplig lösning för att uppnå gemensamt föräldraskap. Det är dock endast fallet om inseminationen utförs inom svensk sjukvård. Vid insemination utanför svensk sjukvård hänvisar man istället paret till närståendeadoption. Det kan inte sägas värna om barnets rätt att garanteras två rättsliga föräldrar redan från inseminationstillfället. Faderskapsutredningen som genomförs är tänkt att ge barnet tillgång till två föräldrar, men i de fall där den inte leder till att en far fastställs får barnet bara en rättslig förälder. Om den kvinna som inte föder barnet ändrar sig innan en adoption kommer till stånd går barnet miste om rätt till kontakt med en av sina tilltänkta föräldrar. Detta har det inte heller tagits någon hänsyn till vid utformandet av regleringen.

Även här ger motiveringar i förarbeten uttryck för en heteronormativ syn på föräldraskap. Det olikkönade paret ges förmåner som det samkönade paret inte får. Föräldraskapsregleringen ska utgå från barnets behov och inte från föräldrarnas. Det får dock sägas vara en förmån för ett föräldrapar att inte behöva gå igenom en lång process med faderskapsutredning och adoptionsprocess för att kunna bli gemensamma föräldrar. Det blir i förlängningen även en förmån för barnet. Ett barn till ett olikkönt par försätts i ett säkrare familjerättsligt läge än ett barn till ett kvinnligt samkönt par. Genom lagstiftningen legitimeras särbehandling av samkönade par. Det reproducerar föreställningen om det homosexuella föräldraparet som avviker från normen och som annorlunda, vilket legitimerar en fortsatt särbehandling. Det leder även till att barnets intresse förbises då barnet inte garanteras kontakt med båda sina tilltänkta föräldrar. En heteronormativ inställning hos lagstiftaren får således konsekvenser, inte bara för det normbrytande paret, utan för det barn som föds. Det kan ifrågasättas om det är i enlighet med barnets bästa.

I utredningen *Barn i homosexuella familjer*¹⁷⁰ föreslogs att en moderskapspresumtion skulle införas. Förslaget kritiserades av regeringen i promemorian *Föräldraskap vid assisterad befruktning för homosexuella*¹⁷¹. Den kritik som riktats mot förslaget är intressant att titta närmare på. För det första jämför regeringen den föreslagna moderskapspresumtionen med faderskapspresumtionen på felaktiga premisser. Faderskapspresumtionen vid insemination utanför svensk sjukvård får följden att den sociala faderns samtycke till behandlingen gör att han ska anses vara rättslig far till barnet som blir till. Den innebär också att han inte med framgång kan föra talan om att han inte är barnets far. Den moderskapspresumtion som föreslogs av kommittén om barn i homosexuella familjer skulle ha motsvarande innebörd för moderns kvinnliga partner. Regeringen diskuterar dock utifrån premissen att den kvinna som pekats ut av presumtionen skulle kunna väcka

---

¹⁷⁰ SOU 2001:10.

¹⁷¹ Ds 2004:19.

talans om att hon inte är förälder till barnet, trots att hon har samtyckt till inseminationen. Det i sin tur skulle innebära att det är ett problem att möjligheten till fastställelse av faderskap går förlorad eftersom barnet då bara får en rättslig förälder. En man som har samtyckt till insemination på hans fru med donerad sperma kan dock inte med framgång föra en sådan talan, så varför en kvinna skulle ha den möjligheten framgår inte. Den moderskapspresumtion som föreslagits fungerar likadant som en faderskapspresumtion och skapar inget problem i det hänseendet. Tack vare presumtionen får barnet tillgång till den sociala föräldern som rättslig förälder. En fastställelse av faderskap är inte nödvändig om man endast ser till barnets behov av två rättsliga föräldrar. Däremot kan det minska barnets möjlighet att få kunskap om sitt genetiska ursprung, vilket kan kritiseras. Det borde dock kritiseras både när det gäller faderskaps- och en eventuell moderskapsbekräftelse. Det faktum att det inte kritiseras när det gäller faderskap visar att olikkönade och samkönade par behandlas enligt olika måttstockar. Det tydliggör också att den regleringen som ger ett barn tillgång till ett normativt föräldrappär granskas kritiskt i mindre utsträckning än den reglering som ger ett barn tillgång till ett normbrytande föräldrappär. Det får anses vara ett uttryck för heteronormativiteten i svensk lagstiftning. Den som faller utanför normen bestraffas genom särreglering.

För det andra anses moderskapspresumtionen vara olämplig för att två kvinnor inte kan få biologiska barn tillsammans. En moderskapspresumtion skulle därmed inte få ett genetiskt riktigt resultat. Det jämförs med faderskapspresumtionen som i de flesta fall leder till att den rättsliga pappan också är den genetiska pappan. Frågan är dock om en dylik presumtion har som mål att peka ut den genetiske föräldern. Faderskapspresumtionen gäller även om barnet har kommit till med hjälp av sperma från donator, under förutsättning att maken har samtyckt till inseminationen. Som framgår av regleringen om faderskap, och som även framgick av rättsfallet som presenterades ovan, kan faderskapet inte hävas på grunden att mannen inte är genetiskt förälder, så länge han har haft för avsikt att bli far åt barnet och har samtyckt till behandlingen. Det är alltså den sociala fadern och inte den genetiska fadern som pekas ut av presumtionen, även om dessa i de flesta fall är samma man. På motsvarande sätt hade en moderskapspresumtion fungerat; det sociala föräldraskapet hade fått företräde framför det biologiska. I förarbeten har det dock inte ansetts vara en önskvärd lösning eftersom barnet anses berövas möjligheten att få kunskap om sitt genetiska ursprung. Ett barn som föds till ett olikkönat par blir på samma sätt berövat på den möjligheten, men det har inte lett till någon lagändring för olikkönade par. Det kan tolkas som att barnets rätt att få kunskap om sitt ursprung används som ett svepskäl för att särbehandla kvinnliga samkönade par. Annars är det svårt att förklara skillnaden i regleringen av två nästintill likadana situationer. Det kan sägas vara en effekt av heteronormen, som yttrar sig bland annat i särreglering eller annan särbehandling.

Ett försvar av särregleringen skulle kunna vara att förarbeten som rör insemination för olikkönade par är äldre än de som rör kvinnliga samkönade par. De är därmed skapade i olika historiska kontexter och ju senare

förarbeten är skapade desto mer moderna bör också de tankar som uttrycks däri vara. Skillnaden kan alltså förklaras av att det har skett en rättsutveckling. Det kan dock inte förklara varför regleringen för olikkönade par inte har ändrats. Även om de första förarbetena kom till på 80-talet har frågan om föräldraskap vid insemination diskuterats upprepade gånger sedan dess, både när det gäller kvinnliga samkönade par och olikkönade par. I propositionen *Partnerskap och adoption*¹⁷² poängterade en del remissinstanser att det fanns brister i regleringen av föräldraskap för olikkönade par vid insemination utanför svensk sjukvård, som behövde lösas. Trots det har någon ändring av regleringen inte kommit till stånd. Genom ett feministiskt diskursanalytiskt förhållningssätt kan det sägas vara ett sätt att legitimera och reproducera heteronormen. Vår verklighet skapas genom diskurser, men även det som inte uttrycks är en del av diskursen. Genom att kritiken mot regleringen av faderskap för olikkönade par inte togs upp legitimerades den av lagstiftaren. Genom att regleringen för kvinnliga samkönade par fortsatte att diskuteras reproducerades föreställningen om samkönade par som annorlunda. Olikkönade par befästes som normen genom att regleringen av deras föräldraskap ansågs som neutral och onödig att kritisera eller förändra.

I propositionen *Behandling av ofrivillig barnlöshet*¹⁷³ diskuterades om uppgiften om barnets genetiska ursprung skulle införas i folkbokföringen. Regeringen ansåg dock att barnets rätt redan värnades genom att barnet kunde ta hjälp av socialnämnden för att få fram sådana uppgifter. Som framgått krävs dock att barnet börjar misstänka att det har kommit till genom insemination med donerad sperma för att ens komma på tanken att ta hjälp av socialnämnden. I praktiken har föräldrarna därmed makten över om barnet får kunskap om sitt genetiska ursprung eller inte. Trots att barnets rätt till kunskap om sitt genetiska ursprung framhålls som mycket viktig i samband med insemination av kvinnliga samkönade par, har det alltså inte ansetts så viktigt att barnets möjlighet att få reda på det ska stärkas. Detta trots att en undersökning i aktuell proposition visade att en stor del av föräldrarna avsåg undanhålla informationen om barnets tillkomst för barnet. Det kan ifrågasättas varför denna rättighet inte stärks eftersom den framhålls som så viktig att värna om i andra sammanhang. Rättigheten för barn att få kunskap om sitt genetiska ursprung målas upp som viktigare för barn till kvinnliga samkönade par, än för barn till olikkönade par. Det tyder på att rättigheten till viss del används som svepskäl för att legitimera särbehandling av kvinnliga samkönade par.

I föräldraskapslagstiftningen syns tecken på den heterosexuella matrisens logik. Matrisen blir en modell som bygger på en mamma och en pappa. När föräldraskap diskuteras för kvinnliga samkönade par, som får barn med hjälp av insemination utanför svensk sjukvård, borde motsvarande modell vara mamma och mamma. Lagstiftaren faller dock även här in i en argumentation som förutsätter att det ska finnas både en mamma och pappa. Det blir tydligt när jag jämför hur det i förarbeten talas om donatorn. För

---

¹⁷² Prop. 2001/02:123.

¹⁷³ Prop. 2001/02:89.

olikkönade par benämns donatorn som just donator oavsett om inseminationen äger rum inom eller utanför svensk sjukvård, som i propositionen *om artificiella inseminationer*¹⁷⁴ och lagutskottets betänkande med samma namn¹⁷⁵. När det gäller kvinnliga samkönade par benämns han däremot som far, när det talas om insemination utanför svensk sjukvård. I propositionen *Partnerskap och adoption*¹⁷⁶ menade regeringen att de lagförslag som hade lagts fram i utredningen i för stor utsträckning begränsade barnets möjlighet att få ett faderskap fastställt, vilket i sin tur ansågs begränsa barnets rätt till kunskap om och kontakt med sin biologiska far. Att få ett faderskap fastställt torde hänvisa till barnets rätt att få kunskap om sitt genetiska ursprung. Regeringen menar dock vidare att det begränsar barnets rätt till kontakt med sin far. Det sätt på vilket regeringen väljer att benämna och tala om den man som donerar sperma är alltså som en far som avser bli en del av barnets liv, och inte som en man som donerar sperma för att ett par ska få möjlighet att bli föräldrar. I motsvarande situation fast för olikkönade par kallas mannen som donerar för donator, vilket istället ger bilden av att han inte är en del av barnets liv utan endast av barnets genetiska ursprung.

Även i promemorian *Föräldraskap vid assisterad befruktning för homosexuella*¹⁷⁷ och i propositionen *Assisterad befruktning och föräldraskap*¹⁷⁸ talas donatorn om som far. Regeringen menade att det ur ett barnperspektiv var viktigt att faderskapet fortsättningsvis fastställdes när kvinnliga samkönade par inseminerades utanför svensk sjukvård. Regeringen menade att barnet annars kunde berövas en nära kontakt med sin far vid en eventuell konflikt mellan parterna. Regeringen anför att det oftast är en man som vill ta del i vårdsnaden som donerar sperma. Som grund för det hänvisar regeringen till undersökningen från SCB som visar att 28 procent, av de kvinnliga samkönade par som svarat att de ville skaffa barn, hade valt privat insemination även om de fick tillgång till insemination inom svensk sjukvård. Som poängterats ovan är det dock inget som säger att mannen i detta scenario skulle vilja bli rättslig far till barnet. Det är dock den slutsatsen regeringen drar och utformar regler som ska skydda barnets rätt till kontakt med denna man, som benämns som far. Inte heller här talas om den kvinna som inte föder barnet och som avser bli förälder. Ur ett queerteoretiskt perspektiv kan det anses vara för att hon inte passar in i den heterosexuella matrisen. Enligt matrisen blir då kvinnan som föder barnet mamma och mannen som donerar sperma blir pappa. Den andra kvinnan hamnar utanför mallen. I ett olikkönat par blir mannen pappa och kvinnan mamma och donatorn blir därmed den som hamnar utanför. Ett olikkönat par passar in i den heterosexuella matrisen och blir därmed socialt accepterade. De anses vara ett fullvärdigt föräldrapar som legitimeras genom lagstiftningen. Ett kvinnligt samkönat par passar däremot inte in i matrisen och exkluderas således även ur lagstiftningen. Genom att

---

¹⁷⁴ Prop. 1984/85:2.

¹⁷⁵ Bet. 1984/85:LU10.

¹⁷⁶ Prop. 2001/02:123.

¹⁷⁷ Ds. 2004:19.

¹⁷⁸ Prop. 2004/05:137.

lagstiftningen legitimerar det olikkönade föräldraskapet men inte det samkönade reproduceras uppfattningen att ett barn ska ha en mamma och en pappa.

När den första inseminationslagstiftningen kom togs beslutet att den sociala fadern skulle anses vara rättslig far även vid insemination utanför svensk sjukvård. Som framgått ovan motiverades det inte närmare, varken då eller i senare förarbeten. Inom diskursanalys är en utgångspunkt att vissa normer i samhället är så självklara att vi inte är medvetna om när de uttrycks och reproduceras. Enligt queerteori är heteronormen en sådan norm som ses som naturlig och ursprunglig. Den anses så självklar att den inte ifrågasätts. Det kan förklara varför regleringen inte motiverades närmare eller diskuterades ur ett kritiskt perspektiv. Att det heterosexuella parets intressen skulle värnas sågs som så självklart, på grund av heteronormen, att det inte behövde en närmare förklaring.

Som framgått ovan finns det flera exempel på när argumentationen för kvinnliga samkönade par skiljer sig från den som förts angående olikkönade par. Detta trots att situationen är precis densamma, med undantag för könet på den andra föräldern. I propositionen *om artificiella inseminationer*¹⁷⁹ uttalades att en faderskapstalan aldrig skulle kunna föras mot en donator, ens om donationen hade gjorts utanför svensk sjukvård. Det motiverades dels med att det inte var till nytta för barnet att en man som inte avsåg bli far fastställdes som far mot sin vilja. Det motiverades även med att det skulle vara en onödig sanktion mot otillåten inseminationsverksamhet då fadern i dessa fall skulle vara mycket svår eller omöjlig att identifiera. Även när kvinnliga samkönade par insemineras utanför svensk sjukvård är donatorn ofta svår eller omöjlig att hitta. Trots det anses det i dessa fall lämpligt att genomföra en faderskapsutredning för att försöka fastställa donatorn som far. Först när det visar sig omöjligt kan utredningen läggas ner och en adoptionsprocess påbörjas. Det kan dock ta lång tid innan ett sådant beslut tas. Jag noterar att det är precis samma situation men att det återigen har valts olika lösningar beroende på om föräldrarna är två kvinnor eller en kvinna och en man. Det ger upphov till en maktskillnad mellan kvinnliga samkönade par och olikkönade par. Regleringen legitimerar ett visst agerande för den ena gruppen men inte för den andra. För olikkönade par innebär det inga konsekvenser att välja insemination utanför svensk sjukvård, vilket legitimerar ett sådant agerande. För kvinnliga samkönade par har samma agerande medvetet försökt förhindras genom lagstiftning som är avsedd att avskräcka från att välja insemination utanför svensk sjukvård. Det kan sägas vara en följd av att homosexuella konstrueras som avvikande och därmed inte får tillgång till samma privilegier som ett par som följer heteronormen får.

Rättsfallet som refererats visar hur könsbunden regleringen av faderskap och föräldraskap är. Rättsfallet konkretiserar skillnaden mellan mäns och kvinnors föräldraskap. Hade moderns partner fortfarande varit kvinna i

---

¹⁷⁹ Prop. 1984/85:2.

juridisk mening vid barnets födsel hade barnet bara fått en rättslig förälder från födseln. Nu när partnern var man även i juridisk bemärkelse blev han istället rättslig far till barnet genom faderskapspresumtionen. Kön som konstruktion är en utgångspunkt i feministisk diskursanalys. Konstruktionen blir särskilt tydlig i rättsfallet där mannen var samma person både före och efter bytet av juridiskt kön. Behandlingen av honom skiljer sig dock beroende på om han var kvinna eller man i juridisk mening. Resonemanget i rättsfallet ger tyngd åt uppfattningen att heteronormen genomsyrar svensk rätt och leder till en särbehandling av kvinnliga samkönade par, samt en marginalisering av det kvinnliga föräldraskapet.

6.3 Förslag på förändring av gällande rätt

Som framgått ovan särbehandlas kvinnliga samkönade par i relation till olikkönade par, vid insemination utanför svensk sjukvård. En grundläggande uppfattning inom genusrättsvetenskapen är att kvinnor särbehandlas på grund av sitt kön. Genusrättsvetenskapen syftar även till att föreslå förändringar i rätten för att uppnå mer jämlikhet mellan kvinnor och män. Genom att ändra föräldraskapslagstiftningen så att den blir mer tillfredsställande ur ett genusperspektiv, uppnås även större jämlikhet mellan kvinnliga samkönade par och olikkönade par. Genom att kvinnligt föräldraskap inte längre marginaliseras kan även ett föräldrapar bestående av två kvinnor ses som fullvärdigt. När det gäller föräldraskapslagstiftning är det emellertid inte föräldrarnas rättigheter som står i centrum, utan barnets. I det följande ska därför, med hjälp av genusrättsvetenskaplig metod, förslag ges på hur gällande rätt kan förändras för att uppnå större jämlikhet mellan kvinnor och män, utan att barnets rättigheter förbises.

Ett argument som flera gånger har tagits upp för nuvarande lagstiftning är att den man som donerar sperma till kvinnliga samkönade par ofta är en homosexuell man som avser bli social förälder. Regleringen har därför utformats för att garantera barnet en nära kontakt med sin pappa ifall någon av parterna ändrar sig. Av remissvaren från RFSL och HomO framgår dock att en sådan situation inte tillhör vanligheterna. När det alls förekommer menade båda remissinstanser att det snarare är fråga om att alla de tre vuxna önskar bli rättsliga föräldrar. Det är idag inte möjligt att ha tre vårdnadshavare enligt svensk rätt. När flera personer får ett barn tillsammans kan barnet därmed bara garanteras en relation med två av dem. För kvinnliga samkönade par har lagstiftaren valt att garantera barnet kontakt med den mamma som föder barnet och med donatorn. För olikkönade par är det istället paret som ska agera föräldrar som barnet garanteras kontakt med. I promemorian *Föräldraskap vid assisterad befruktning för homosexuella*¹⁸⁰ uttalade regeringen att det var olämpligt att donatorn blev rättslig far när inseminationen utfördes inom svensk sjukvård, även om han var en man som stod nära det kvinnliga paret. Regeringen poängterade även att hänsyn inte kan tas till parternas vilja i varje enskilt

---

¹⁸⁰ Ds 2004:19.

fall utan att föräldraskapslagstiftningen behöver vara konsekvent. Regeringens uttalande kan tolkas som att det alltid kan finnas undantagssituationer, men att föräldraskapslagstiftningen inte kan ta hänsyn till alla dessa. Det lämpligaste torde då vara att lagstifta efter den situation som är vanligast, nämligen att donatorn inte avser bli, och därmed inte heller ska anses vara, förälder. På det sättet garanteras barnet en relation med båda sina tilltänkta sociala föräldrar, dvs de två kvinnorna, direkt från födseln. Barnets garanteras på så sätt även en kontakt med sin andra förälder om någon av parterna ändrar sig. Det hade även inneburit att samma lösning hade valts för kvinnliga samkönade par som för olikkönade par, vilket skulle leda till att särbehandlingen av kvinnliga samkönade par upphörde. Det skulle i sin tur signalera att två kvinnor värderas lika högt som en man och en kvinna i föräldrasammanhang.

Utgångspunkten även för kvinnliga samkönade par bör vara att den man som donerar sperma inte avser att bli rättslig förälder till barnet. Som tagits upp i förarbeten finns det dock de fall där en homosexuell man donerar sperma med avsikt att bli förälder till barnet, tillsammans med det kvinnliga paret. En reglering för kvinnliga samkönade par som överensstämmer med den för olikkönade par som inseminerar sig utanför svensk sjukvård skulle därmed göra det svårare för homosexuella män att bli rättsliga fäder. Det har dock i utredningen *Barn i homosexuella familjer*¹⁸¹ föreslagits en lösning på detta. Mannen skulle i dessa fall kunna samtycka till inseminationen och sedan bekräfta faderskapet till barnet. Den kvinnliga partnern till modern skulle låta bli att lämna sitt samtycke. På så sätt skulle mannen och modern bli rättsliga föräldrar till barnet. Vid eventuell tvist föreslår jag att mannens samtycke till inseminationen i kombination med att han har uttryckt en vilja att agera förälder till barnet kunna ligga till grund för att han ska kunna fastställas som rättslig far. Moderns kvinnliga partner har då inte samtyckt till inseminationen och skulle därmed inte kunna fastställas som förälder till barnet.

Ett argument för nuvarande reglering skulle kunna vara att barnets bästa kan anses tillgodosett även om barnet bara får en rättslig förälder från födseln. Detta på grund av att ensamstående kvinnor har fått tillgång till insemination inom svensk sjukvård. Det kan ifrågasättas om principen om att ett barn har rätt till den trygghet som två rättsliga föräldrar ger därmed har urholkats. I utredningen *Assisterad befruktning för ensamstående kvinnor*¹⁸² uttalades dock att, även om en ensamstående mamma är förenligt med barnets bästa, utgångspunkten är fortfarande att barnets bästa är att få två rättsliga föräldrar direkt vid födseln. För barn som föds till kvinnliga samkönade föräldrar efter insemination utanför svensk sjukvård har denna princip frångåtts till viss del. Av de två vuxna som avser vara föräldrar till barnet är det bara kvinnan som föder barnet som blir rättslig förälder direkt vid födseln. En faderskapsutredning görs för att försäkra sig om att barnet får ännu en till rättslig förälder, samt för att barnet ska kunna få kunskap om sitt genetiska ursprung. I de fall där föräldrarna inte vet vem den genetiska

---

¹⁸¹ SOU 2001:10.

¹⁸² SOU 2014:29.

pappan är, eller där de väljer att inte berätta det, fortsätter barnet att ha endast en rättslig förälder. Detta trots att det finns en kvinna som har för avsikt att fungera som förälder till barnet. Principen om rätt till två föräldrar bör rimligtvis tolkas som att om det finns två sociala föräldrar, som tillsammans har tagit beslut om att genomgå insemination, ska barnet också ha rätt att få båda dessa som rättsliga föräldrar från födseln.

Barn har en rätt att få kunskap om sitt genetiska ursprung. Det mest önskvärda hade varit om all insemination utfördes inom svensk sjukvård, så att barnet har en möjlighet att ta reda på donatorns identitet. Det finns dock flera anledningar till att par beslutar att genomgå insemination utanför svensk sjukvård. Det kan antas att dessa anledningar kommer fortsätta leda till att folk tar det beslutet, oavsett hur föräldraskaps- och faderskapslagstiftningen utformas. Barnlängtan är ofta en mycket stark drivkraft. För att bäst skydda barnets intresse anser jag därför att föräldraskapsreglerna för samkönade par ska utformas på samma sätt som faderskapsreglerna för olikkönade par. En moderskapspresumtion bör införas och samtycke ska ligga till grund för rättsligt föräldraskap för den kvinna som inte föder barnet. På så sätt garanteras barnet två rättsliga föräldrar redan från födseln och slipper riskera att förlora rätten till kontakt med en av sina tilltänkta föräldrar vid en eventuell konflikt. Det ger också barnet i en tryggare familjerättslig situation om något skulle hända med den kvinna som föder barnet. Min åsikt är att förslaget även skulle leda till att fler barn får kunskap om sitt genetiska ursprung. Som uttryckts i utredningen *Föräldraskap vid assisterad befruktning*¹⁸³ skulle det faktum att donatorn inte riskerar att fastställas som far till barnet kunna leda till att fler uppger donatorns identitet. Förslaget skulle därmed tillgodose barnets intresse av två rättsliga föräldrar från födseln, samtidigt som det skulle värna om barnets rätt att få kunskap om sitt ursprung. Även om par fortfarande kan tänkas vända sig till länder som tillåter anonyma donatorer, anser jag att det ur ett barnperspektiv är olämpligt att hänvisa dem till närståendeadoption. Det försätter nämligen barnet i ett osäkert familjerättsligt läge då det riskerar att barnet blir rättsligt föräldralöst om någon skulle hända med modern. Det får därmed anses vara en olämplig sanktion mot att ett par har valt att genomgå insemination utanför svensk sjukvård. Förslaget ovan innebär även att det kvinnliga föräldraskapet likställs med det manliga. Två kvinnor anses därmed vara ett lika fullgott föräldrapar som en man och en kvinna. Det är således ett mer tillfredställande lösning ur ett genusperspektiv.

---

¹⁸³ SOU 2007:3.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Offentligt tryck

Statens offentliga utredningar

SOU 1983:42 *Barn genom insemination*
SOU 1997:116 *Barnets bästa i främsta rummet*
SOU 2001:10 *Barn i homosexuella familjer*
SOU 2007:3 *Föräldraskap vid assisterad befruktning*
SOU 2014:29 *Assisterad befruktning för ensamstående kvinnor*
SOU 2016:11 *Olika vägar till föräldraskap*
SOU 2016:19 *Barnkonventionen blir svensk lag*

Propositioner

Prop. 1984/85:2 *om artificiella inseminationer*
Prop. 2001/02:89 *Behandling av ofrivillig barnlöshet*
Prop. 2001/02:123 *Partnerskap och adoption*
Prop. 2004/05:137 *Assisterad befruktning och föräldraskap*
Prop. 2014/15:127 *Assisterad befruktning för ensamstående kvinnor*

Departementsserien

Ds. 2000:51 *Behandling av ofrivillig barnlöshet*
Ds. 2004:19 *Föräldraskap vid assisterad befruktning för homosexuella*

Betänkanden

Bet. 1984/85:LU10 *om artificiella inseminationer*
Bet. 1993/94:LU28 *Registrerat partnerskap m.m.*
Bet. 2001/02:LU27 *Partnerskap och adoption, m.m.*
Bet. 2004/05:LU25 *Assisterad befruktning och föräldraskap*
Bet. 2008/09:CU19 *Könsneutrala äktenskap och vigselfrågor*

Kommittédirektiv

Dir. 1999:5 *Barn i homosexuella familjer*
Dir. 2005:115 *Föräldraskap vid assisterad befruktning*
Dir. 2013:70 *Utökade möjligheter till behandling av ofrivillig barnlöshet*

Övrigt offentligt tryck

Rskr. 2004/05:284

Rskr. 2008/09:208

Ju 2016/01712/L2

Litteratur

Ambjörnsson, Fanny, 2016: *Vad är queer?*, Natur och Kultur, Stockholm.

Burr, Vivien, 1995: *An Introduction to Social Constructionism*, Routledge, London.

Edenheim, Sara, 2005: *Begärets lagar: moderna statliga utredningar och heteronormativitetens genealogi*, Symposion, Eslöv.

Gunnarsson, Åsa, Svensson, Eva-Maria, 2009: *Genusrättsvetenskap*, Studentlitteratur, Lund.

Hornscheidt, Lann, Landqvist, Mats, 2014: *Språk och diskriminering*, Studentlitteratur, Lund.

Malmquist, Anna, 2015: *Pride and prejudice: Lesbian families in contemporary Sweden*, Linköping University, Linköping.

Mägi, Erik, Zimmerman, Lina-lea, 2015: *Stjärnfamiljejuridik*, Gleerups utbildning, Malmö.

Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK), 2009: *Våld i samkönade relationer – en kunskaps- och forskningsöversikt*, Uppsala Universitet, Uppsala.

Rosenberg, Tiina, 2005: *Könet brinner! Judith Butler, texter i urval av Tiina Rosenberg*, Natur och Kultur, Stockholm.

Rosenberg, Tiina, 2006: *Queerfeministisk agenda*, Atlas, Stockholm.

Sandgren, Claes, 2015: *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare. Ämne, material, metod och argumentation*, Norstedts Juridik, Stockholm.

Socialstyrelsen, 2005: *Att fastställa faderskap*, artikelnummer 2005-101-1, Elanders Gotab AB, Stockholm.

Stoll, Jane, 2008: *Swedish donor offspring, and their legal right to information*, Uppsala universitet, Uppsala.

Sveriges Kommuner och Landsting, 2014: *Rekommendation om enhetlighet i landstingens och regionernas erbjudande av offentligt finansierad assisterad befruktning* (dnr 12/0877).

Walin, Gösta, Vängby, Staffan, 2016: *Föräldrabalken. En kommentar. Del I. 1-13 kap*, Norstedts Juridik, Stockholm.

Winther Jørgensen, Marianne, Phillips, Louise, 2000: *Diskursanalys som teori och metod*, Studentlitteratur, Lund.

Artiklar

Jareborg, Nils, 2004: "Rättsdogmatik som vetenskap", *Svensk Juristtidning*, 2004:1, s 1-10.

Lindholm, Margareta, 1996: "Vad har sexualitet med kön att göra?", *Lambda Nordica*, 1996:3/4, s 5-22.

Sandgren, Claes, 2005: "Är rättsdogmatiken dogmatisk?", *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, vol. 118, nr 4-5, s 648-656.

Internet

Jonsson, Lars, 2015: *Historia*, RFSL, hämtad den 19 december 2016 från: <http://www.rfsl.se/om-oss/historia/>.

Hbtq-familjer, 2015: *Assisterad befruktning utomlands, regler och juridik*, hämtad den 10 november 2016 från: <http://www.hbtqfamiljer.se/bliforalder/assisterad-befruktning/regler-och-juridik/utomlands/>.

Sveriges Radio, 2014: *Chanstagningar när sperma doneras privat genom kontakter över internet*, hämtad 11 november 2016 från: <http://sverigesradio.se/sida/avsnitt/472761?programid=1316>.

IVF Sverige: *Donationsprogram*, hämtad 11 november 2016 från: <http://www.ivfsverige.se/ofrivillig-barnloshet/donationsprogram/>.

Rättsfallsförteckning

Hovrätt

Göta hovrätt, T 2656-13, 2014-06-26.

Tingsrätt

Örebro tingsrätt, mål nr T 92-13, 2013-09-12.